

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА АКАДЕМІЯ ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО»

Факультет богословських і гуманітарних наук

Кафедра богослов'я

УДК 726.4:27- 523.4

МИЗЮК Роман Петрович

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ІНТЕРАКТИВНОМУ ВИКОРИСТАННІ
САКРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ТА ЛІТУРГІЙНИХ ОБРЯДІВ
В ЦИФРОВОМУ ВІЦІ**

Магістерська дипломна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра
за освітньо-професійної програми «Богослов'я»
спеціальності 041 «Богослов'я»

Науковий керівник:
кандидат наук з богослов'я,
доцент кафедри богослов'я
Василишин Ігор Васильович

м. Івано-Франківськ
2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. КОМУНІКАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЦЕРКВИ	7
В ХХІ СТОЛІТТІ	7
1.1. Маркетинг на служінні місії сучасної Церкви	8
1.2. Сакральне мистецтво та літургійна обрядовість як комунікаційна система	14
1.3. Комп'ютерна графіка у мобільних додатках УГКЦ як засіб формування візуального контенту в соціальних мережах.....	20
РОЗДІЛ 2. ВІЙНА, МИР І РЕЛІГІЙНІСТЬ: ВПЛИВ НА УКРАЇНСЬКУ КУЛЬТУРУ	28
2.1. Концепти «війни» і «миру» у християнстві	29
2.2. Сучасне мистецтво в реаліях війни та його вплив на Церкву: досвід Івано- Франківська	39
2.3. Межі і основні концепти поняття «Сакральне мистецтво» в сучасному богослов'ї і мистецтвознавстві	47
РОЗДІЛ 3. КУЛЬТУРНИЙ І ДУХОВНИЙ ВИМІР У ЗМІЦНЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА МІЖНАРОДНОГО ВПЛИВУ	59
3.1. Роль культурного і духовного сектору у посиленні інформаційної безпеки України.....	61
3.2. «М'яка сила» і церковна дипломатія в парадигмі сучасних стратегій політичного впливу.....	69
3.3. «Дизайн думки» або як привернути увагу вірян до Церкви.....	75
ВИСНОВКИ.....	7
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	92
ДОДАТКИ.....	100

ВСТУП

Актуальність дослідження. В сучасному світі, який переживає стрімкий розвиток технологій та переходить до цифрової епохи, сакральне мистецтво та літургійні обряди стають об'єктом значущих трансформацій. Інтерактивне використання цих аспектів релігійного життя у цифровому віці стає предметом нашого дослідження. Зростаюча роль технологій визначає новий контекст для сприйняття та взаємодії із сакральним мистецтвом та літургійними обрядами.

В контексті сучасної цифрової трансформації сакральне мистецтво та літургійні обряди стають не лише предметом віри та релігійної традиції, але й сферою, що відчуває суттєві зміни через вплив технологій. Зростаюча роль цифрового простору у формуванні сучасної культури робить необхідним вивчення та аналіз взаємодії цифрових технологій із сакральним мистецтвом та літургійними обрядами.

Розуміння сучасних тенденцій в інтерактивному використанні сакрального мистецтва та літургійних обрядів необхідно для ефективного взаємодії традиційних релігійних практик із сучасними цифровими реаліями. Дослідження може виявити нові можливості та вирішити поточні виклики у сфері віри та культурного розвитку.

Таким чином, дане дослідження відповідає *актуальним викликам сучасності*, де релігійні вирази і цифрові технології взаємодіють, формуючи новий образ сакрального у цифровому віці.

Ця магістерська дипломна робота, присвячена проблемі «Сучасні тенденції в інтерактивному використанні сакрального мистецтва та літургійних обрядів в цифровому віці» виконується в рамках комплексної теми науково-дослідницької

роботи кафедри богослов'я, науково-дослідницького інституту родини і капеланства та науково-дослідного інституту канонічного права : «Християнська віра в Бога – парадигма духовних сил людини в кризових ситуаціях сучасного українського соціуму» термін виконання з 01.10.2022 року по 30.09.2025 року (затвердженої рішенням Вченої ради Академії, протокол №2 від 15.09.2022 року).

Об'єктом дослідження є сучасні тенденції в інтерактивному використанні сакрального мистецтва та літургійних обрядів.

Предметом дослідження є вплив цифрового середовища на сприйняття та практику сакральних виразів у сучасному світі.

Метою дослідження є аналіз сучасних тенденцій в інтерактивному використанні сакрального мистецтва та літургійних обрядів у цифровому віці.

Завдання включають вивчення нових форм взаємодії із сакральним мистецтвом, аналіз впливу цифрових технологій на літургійні обряди, та визначення ролі цифрового середовища у формуванні сучасної релігійної практики.

Територіальні та хронологічні межі. Дослідження сконцентроване на сучасних тенденціях та відбувається в глобальному контексті. Часові рамки визначаються останніми десятиліттями.

Методологічні засади. Методологічна основа складається з загальнонаукових принципів, включаючи аналіз, синтез, історичний та культурологічний підхід.

Наукова новизна. Наша робота вперше вивчає інтерактивне використання сакрального мистецтва та літургійних обрядів у цифровому віці, враховуючи останні технологічні та культурні зрушення.

У магістерській роботі **вперше:**

- вперше проведено комплексний аналіз сучасних тенденцій в інтерактивному використанні сакрального мистецтва в цифровому віці;

- розглянуті нові формати та технології, що впливають на сприйняття та взаємодію із сакральними виразами;
- проаналізовано вплив технологій на проведення релігійних обрядів та зміни в сприйнятті літургійного досвіду;
- вперше досліджено культурні та соціальні вияви інтерактивності в сфері релігійного життя;
- розглянуті взаємозв'язки із сучасними культурними та соціальними тенденціями у використанні сакральних образів.

Практичне значення роботи. Визначено можливі практичні застосування результатів дослідження у контексті релігійної практики та культурного розвитку, оскільки ця магістерська робота спрямована на висвітлення сучасних тенденцій в інтерактивному використанні сакрального мистецтва та літургійних обрядів у контексті швидкозмінюваного цифрового віку.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження будуть піддані обговоренню та оцінці спеціалізованими науковими групами.

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів з підрозділами (в кожному розділі є по три підрозділи), висновків, списку використаних джерел (54 найменування) та додатків. У контексті сучасного цифрового віку, де технології стають невід'ємною частиною нашого повсякденного життя, вивчення сучасних тенденцій в інтерактивному використанні сакрального мистецтва та літургійних обрядів є вельми актуальним завданням. У розділі 1 були ретельно розглянуті інтерактивні форми сакрального мистецтва, виявлені їх основні риси та вплив на сприйняття віруючими. У розділі 2 досліджено інтерактивне використання літургійних обрядів у цифровому середовищі. У розділі 3 визначені етичні аспекти інтерактивного використання сакрального мистецтва, взаємодія традиційних та цифрових літургійних форм та висвітлені можливості для подальших досліджень та розвитку в даній області.

Магістерська робота є вагомим внеском у розуміння цього явища, висвітливши важливі аспекти взаємодії сакрального мистецтва та літургійних обрядів із сучасним цифровим середовищем. Результати даного дослідження сприятимуть подальшій рефлексії та розвитку в цій захоплюючій темі, враховуючи сучасні реалії та вимоги суспільства.

РОЗДІЛ 1

КОМУНІКАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЦЕРКВИ

В XXI СТОЛІТТІ

У XXI столітті Церква, як інституція, що має глибоке коріння в історії та традиціях, стикається з численними викликами сучасного світу. Зараз найбільш суттєвою є необхідність адаптації до нових соціокультурних і технологічних реалій, що виникають у цифрову епоху. Роль Церкви в суспільстві вже давно не обмежується лише релігійними функціями; вона стала важливим гравцем у соціальній, культурній та навіть політичній сферах. Тому важливим аспектом сучасної діяльності Церкви є ефективне використання комунікаційних стратегій та інструментів, що дозволяють їй зберігати та зміцнювати свою роль у житті сучасних громад.

Перший розділ магістерської роботи присвячено аналізу комунікаційних стратегій та інструментів Церкви в XXI столітті. Сучасний релігійний простір вимагає застосування новітніх методів комунікації, зокрема маркетингу, технологій масової інформації та інноваційних підходів до взаємодії з вірянами. Для Церкви важливо зрозуміти, як вона може ефективно використовувати ці інструменти для донесення своїх духовних і культурних цінностей, а також як зберігати свою автентичність у процесі інтеграції в глобалізований інформаційний простір.

У розділі буде розглянуто маркетинг як інструмент, що може слугувати місії Церкви, його можливості та обмеження в контексті релігійної діяльності. Також увага буде зосереджена на сакральному мистецтві та літургійній обрядовості як важливих компонентах комунікаційної системи, що сприяють поширенню духовних ідеалів серед вірян. Крім того, особливе місце займатиме

дослідження впливу новітніх технологій, зокрема комп'ютерної графіки та мобільних додатків, на формування візуального контенту в соціальних мережах, що є актуальним для сучасної Церкви в умовах цифровізації.

Загалом, перший розділ спрямований на висвітлення того, як Церква може застосовувати сучасні комунікаційні інструменти для підтримки своєї місії в XXI столітті, зберігаючи при цьому свою духовну і культурну ідентичність у глобалізованому світі.

1.1. Маркетинг на служінні місії сучасної Церкви

Сучасний світ вимагає від релігійних організацій більш активного та ефективного залучення вірян до церковного життя. Одним із ключових інструментів досягнення цієї мети є маркетинг, який у контексті церковної діяльності відіграє особливу роль. Маркетинг на служінні місії сучасної Церкви відкриває нові можливості для просування її цінностей та ідеалів у суспільстві, сприяючи залученню нових вірян та підтримці існуючих.

Однак, використання маркетингових підходів у церковній сфері вимагає уважного аналізу та адаптації до специфіки церковної діяльності. Важливо враховувати особливості релігійного спілкування, цінності та традиції, щоб забезпечити взаєморозуміння з вірянами та сприяти їхньому духовному зростанню. Такий підхід дозволяє Церкві ефективно впливати на суспільство та виконувати свою місію у сучасному світі.

З історії маркетингу відомо, що активізація маркетингових практик у релігійних організаціях у другій половині XX століття стала значущим феноменом. Релігійний маркетинг у цей період виступав компромісом між духовними цінностями, маркетинговими підходами та сучасними економічними принципами. В Україні цей аспект маркетингу релігійних організацій

залишається проблемним і систематично не дослідженим. Нинішній маркетинговий дискурс у цій галузі набуває особливої ваги, оскільки він враховує конвергенцію методів управління як комерційними, так і некомерційними суб'єктами, що дозволяє спрямовувати увагу на потреби суспільства та інтереси громадськості. Важливою є роль маркетингу у виявленні, розвитку та задоволенні різноманітних громадських потреб і цілей, що можуть бути реалізовані некомерційними релігійними організаціями¹.

Маркетинг для сучасної Церкви – це виклик і потреба водночас. У більшості сфер просування товарів і послуг попит споживачів ініціює створення та просування нового продукту на ринку. Проте в еклезіальному житті є свої потреби. Сучасна УГКЦ потребує якісного продукту для духовного споживача. Продукт, який створений Церквою сьогодні, несе в собі причину власного існування і є початковою ланкою просування, «шукаючи» споживачів, які зацікавлені в споживанні даного твору (продукту). Це значить, що в контексті маркетингу на служінні місії сучасної Церкви важливо розуміти, що просування вимагає особливого підходу. Маркетологи Церкви повинні акцентувати увагу на виявленні та привертанні споживачів, які виявляють зацікавленість у споживанні того чи іншого продукту. Такий підхід дозволить ефективно просувати і сакральне мистецтво і богослужбову культуру як засіб місійної роботи Церкви, підвищуючи свідомість та зацікавленість цільової аудиторії в християнському спадку та цінностях.

УГКЦ вже має подібний досвід. Упродовж двох днів, 8-9 грудня 2020 року, голови єпархіяльних молодіжних комісій УГКЦ, під керівництвом очільника Патріаршої комісії у справах молоді УГКЦ, отця Ростислава Пендюка, провели

¹ Борисова Т.М. Маркетинг некомерційних організацій у розрізі сфер діяльності: теорія і практика: Монографія. Тернопіль: Астон, 2015. С. 157.

нараду на тему «Маркетинг на служіння місії Церкви» та обговорили плани душпастирської діяльності на 2021 рік².

З метою успішної реалізації нових проєктів священники обмінялися досвідом та визначили основні напрями роботи, що були успішно розвинуті у минулому році. Це було особливо цікаво, оскільки всім довелося оперативно реагувати на виклики, що виникли через карантин. Проте, незважаючи на це, отці спільно з молодіжними групами зуміли втілити безліч цікавих ідей³.

Такого роду зустрічі свідчать про важливість вивчення та впровадження сучасних методів маркетингу в діяльність Церкви, особливо в контексті молодіжної роботи. Використання маркетингових інструментів допомагає ефективніше комунікувати з вірянами та привертати увагу до духовних цінностей. Такі зустрічі сприяють обміну досвідом та розвиткові нових ідей, що є важливим для постійного розвитку церковної спільноти.

УГКЦ може розглядати свою діяльність у сфері образотворчого мистецтва з погляду маркетингу, особливо в контексті просування та збуту релігійних художніх творів. При цьому, аналогічно до художніх творів, які з'являються на ринку, релігійні образи та колекційні предмети також можуть бути розглянуті як продукти, що потребують маркетингової стратегії.

Наприклад, виготовлення та просування ікон або інших образів, виготовлених відповідно до християнських тематик, можна розглядати як процес, що потребує уваги до маркетингових аспектів. Залучення мистецьких талантів, сприяння їхньому розвитку та популяризація їхніх робіт серед вірян та

² Павлишин Н. «Маркетинг на служіння місії Церкви»: голови єпархіяльних молодіжних комісій УГКЦ пройшли чергове навчання. Дата оновлення: 11.12.2020. URL: <https://dyvensvit.org/novyny/1027821/> (дата звернення: 09.05.2024).

³ Павлишин Н. «Маркетинг на служіння місії Церкви»: голови єпархіяльних молодіжних комісій УГКЦ пройшли чергове навчання. Дата оновлення: 11.12.2020. URL: <https://dyvensvit.org/novyny/1027821/> (дата звернення: 09.05.2024).

широкої аудиторії може стати важливим елементом церковної маркетингової стратегії.

У цьому контексті важливо враховувати специфіку релігійного мистецтва та відмінності в управлінні ним порівняно з іншими видами мистецтва. Наприклад, поняття музею як покупця та зберігача творів мистецтва може бути складнішим у випадку релігійних образів, оскільки вони не тільки мають художню цінність, але й важливе духовне значення для вірян. Таким чином, розуміння та врахування цих особливостей може сприяти успішнішому маркетингу релігійних образів та колекційних предметів.

УГКЦ, як і будь-яка інша інституція, що має в колекції образотворчі твори сакрального мистецтва, може зіткнутися з подібними проблемами у контексті маркетингу та управління колекціями. По-перше, обмежене фінансування може обмежувати можливості придбання нових творів мистецтва. У зв'язку з цим, важливо знаходити ефективні способи мобілізації ресурсів та привертання спонсорів для поповнення церковних колекцій якісними та цікавими творами. По-друге, важливо мати механізми контролю якості творів, що їх купують, щоб уникнути придбання підроблених або неякісних об'єктів. Це може включати в себе підвищення кваліфікації персоналу, співпрацю з експертами та проведення додаткових експертиз перед придбанням. Такі експертизи як правило проводять сакральні комісії при архиєпархіях. По-третє, управління обіговим фондом може вимагати нових підходів та стратегій. Тут важливо розвивати альтернативні механізми фінансування, такі як меценатство, спонсорство та грантова підтримка.

Усі ці аспекти вимагають комплексного підходу та виважених стратегій управління, спрямованих на забезпечення якісного розвитку та збереження колекцій образотворчого мистецтва в УГКЦ⁴.

⁴ Див. Акимов Д. И. Социальный маркетинг и социальная сфера общества : монография. Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2010. С. 107-115.

На нашу думку вартує звернути увагу на роль релігійних організацій у контексті некомерційного маркетингу. Ці організації мають особливу можливість впливати на поведінку та цінності своїх прихильників через надання некомерційних послуг та продуктів, а також стимулювати зміни в суспільстві. На ринку, де релігійні лідери зазвичай мають більше знань, ніж їхні прихильники, що може впливати на їхні рішення та переконання, існує інформаційна асиметрія. Релігійні організації беруть активну участь у соціальних ініціативах та проєктах, що спрямовані на вирішення важливих суспільних проблем, що демонструє їхню соціальну відповідальність та вплив у громадському житті⁵.

Нам слід звернути увагу на важливість маркетингових стратегій для некомерційних суб'єктів, зокрема релігійних організацій, в умовах конкуренції на ринку. В Україні, за даними Звіту Департаменту у справах релігій та національностей, існує значна кількість релігійних організацій, що створює активну конкурентну атмосферу. Зазначено, що більшість цих організацій належать до десяти найбільших віросповідних напрямів, що становить більше 85% від усіх зареєстрованих церков і організацій⁶. Такий обсяг релігійної мережі в Україні вимагає від релігійних організацій розробки та впровадження маркетингових стратегій для залучення та утримання вірян⁷.

Аналіз релігійної мережі України перед повномасштабною війною в Україні за кількістю церков та релігійних організацій в розрізі регіонів показує

⁵ Галась, М. О. Аналітичний звіт за результатами дослідження Аналіз спектру послуг, які надаються релігійними організаціями різних конфесій у сфері профілактики та контролю за ВІЛ/СНІД» [Текст]. Київ: МБФ «Міжнародний альянс з ВІЛ/СНІД в Україні», 2007. 97 с.

⁶ Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2014 року (форма № 1) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/doccatalog/document?id=354803>. (дата звернення: 08.05.2024).

⁷ Див. Додатки. Рис. 3.

нерівномірну концентрацію цих організацій на території країни⁸. Найвища концентрація церков та організацій спостерігається у Західному регіоні, де розміщено більше 39% релігійної мережі держави. Північно-Центральний регіон має у своїй структурі близько 31% цих закладів, тоді як у Південно-Східному регіоні ця кількість становить приблизно 30% від усієї релігійної мережі держави. Такий аналіз вказує на різнобарвність релігійної пейзажу України, де різні регіони мають відмінну концентрацію церков та організацій, що визначає особливості релігійного життя в кожному з них⁹.

Отже, маркетинг стає важливим інструментом для церков у сучасному світі, де конкуренція за увагу вірян та суспільства велика. Ефективне використання маркетингових стратегій дозволяє церквам залучати та утримувати вірян, сприяти їхньому духовному зростанню та активному залученню до церковного життя.

Проте, використання маркетингу в церковній сфері вимагає обережного підходу та врахування особливостей релігійного спілкування. Важливо, щоб маркетингові підходи не порушували духовну цінність Церкви. Загалом, використання маркетингу на служінні місії сучасної Церкви може бути дієвим інструментом для сприяння розвитку церковного життя та відповіді на духовні потреби сучасного суспільства.

Крім того, маркетинг у церковній діяльності може сприяти покращенню комунікації між Церквою та громадою, залученню нових вірян та молоді, а також розвитку соціальних та благодійних програм. Важливо, щоб маркетингові стратегії були спрямовані на підтримку церковних цінностей і традицій, а також відображали глибоке розуміння потреб та сподівань вірян. Загалом, ефективне використання маркетингу на служінні місії церкви може сприяти її зростанню,

⁸ Див. Додатки. Рис. 4.

⁹ Борисова Т.М. Маркетинг некомерційних організацій у розрізі сфер діяльності: теорія і практика: Монографія. Тернопіль: Астон, 2015. С. 159.

розвитку та впливу на суспільство, допомагаючи зберегти та поширити духовні цінності у сучасному світі.

1.2. Сакральне мистецтво та літургійна обрядовість як комунікаційна система

Візуальні та символічні вирази сакрального мистецтва та літургійної обрядовості становлять складну комунікаційну систему, яка сприймається вірянами як засіб спілкування з Божественним. Ця система використовує різноманітні мовні форми, включаючи іконографію, архітектуру, обряди та церковну музику, щоб передати віру та дотримання релігійних норм. Саме через ці форми мистецтва віряни можуть звертатися до свого богослов'я та духовних переконань, відтворюючи історичні традиції та уявлення про святість.

Сакральне мистецтво та літургійна обрядовість не лише втілюють у собі духовні цінності та ідеали релігії, але й є ключовими елементами ідентичності та спільноти для вірян. Їхня комунікаційна сила полягає у здатності створювати спільний досвід та розуміння серед вірян, активуючи емоційні та духовні реакції. Таким чином, сакральне мистецтво та літургійна обрядовість виступають як могутні засоби формування та підтримки духовної спільноти, що перетинає час та простір.

Образотворче мистецтво, зокрема іконографія, у контексті сакрального мистецтва та літургійної обрядовості, є не лише засобом візуального вираження вірувань та духовних істин, але й складною комунікаційною системою, що взаємодіє з вірянами через образи, символи та архітектурні форми¹⁰. Це

¹⁰ Див. Додатки. Рис. 5.

мистецтво передає та утверджує релігійні ідеали, сприймаючись як мова, що перетинає межі культур та епох¹¹.

В іконографії відображається спроба засвідчити присутність святості в матеріальному світі та сприйняття таїнства віри через образ. Кожна деталь ікони має свій символічний зміст, що дозволяє вірянам відчутти специфіку своєї духовної спільноти та ідентифікувати себе з нею. Таким чином, образотворче мистецтво у сфері релігійної культури виконує не лише естетичну, але й важливу комунікаційну роль, що сприяє сприйняттю та внутрішньому переживанню духовних цінностей¹².

Сакральне мистецтво та літургійна обрядовість відіграють ключову роль у комунікації між людьми та духовним світом. Їхні символічні образи, ритуали та обряди є мовою, яка сприймається не лише розумом, але й серцем та душею. Образи відображають глибинні істини віри та стимулюють розмірковування та відповіді вірян. Літургійна обрядовість, зокрема, через свою ритміку, символіку та участь у ній вірян, передає та актуалізує духовні цінності та ідеали, формуючи тим самим спільноту віруючих.

Крім того, сакральне мистецтво та літургійна обрядовість впливають на емоційну та естетичну сферу особистості, створюючи сприятливу атмосферу для духовного розвитку та внутрішнього перетворення. Ці форми мистецтва відкривають можливості для вираження віри через красу і глибину символіки, що дозволяє вірянам зануритися у світ духовної реальності та спілкуватися з Богом, зі святими та один з одним на рівні, який перевищує слова та раціональне мислення.

¹¹ Пруденко Я. Класичні види мистецтва в епоху новітніх технологій. Art Ukraine. 2014. URL: <https://artukraine.com.ua/a/klasichni-vidi-mistectva-v-epokhu-novitnikh-tekhnologiy-vstup/#.YYJehmBBzIX>. (дата звернення: 09.05.2024).

¹² Пруденко Я. Класичні види мистецтва в епоху новітніх технологій. Art Ukraine. 2014. URL: <https://artukraine.com.ua/a/klasichni-vidi-mistectva-v-epokhu-novitnikh-tekhnologiy-vstup/#.YYJehmBBzIX>. (дата звернення: 09.05.2024).

«В наших літургічних книгах знаходяться великі скарби духа, неоцінені перлини людських почувань. Богомольці черпають з них духові вартості, які відривають їх від земних турбот, підносять їхні думки до неба, скріпляють духові сили і потішають у прикростях. Обряди нашої Церкви вводять богомольців в інший світ, кращий, спокійніший, благородніший, зближують людину до Бога-Творця і вказують ті прикмети святих, які своє життя посвятили для Бога»¹³. – Ці слова дуже точно відображають важливість сакрального мистецтва та літургійної обрядовості для віруючих у реаліях нашого часу. Церковні обряди та образи мають величезне значення для духовного життя людини, оскільки допомагають зосередитися на внутрішніх цінностях, підвищують свідомість про духовне існування та зближують з Богом. Вони дійсно можуть стати джерелом сили та віри у важкі моменти, а також надати внутрішній спокій та розраду навіть під час військових дій.

Вартує звернути увагу на значення сакрального мистецтва та обрядів для віруючих. Ці елементи дійсно можуть впливати на духовний стан людини, допомагаючи знайти спокій та внутрішню силу. Крім того, вони сприяють поглибленню віри та зближенню людини з Богом.

Сакральне мистецтво є важливою частиною комунікаційної системи. Твори сакрального мистецтва перш за все призначені для сприйняття в межах релігійного обряду та духовного піднесення. Однак вони також мають потенціал для взаємодії з громадськістю, які можуть відображати та комунікувати релігійні цінності та ідеали. Ця взаємодія може бути виявлена у тому, як твори сприймаються та обговорюються різними аудиторіями, включаючи рідних, друзів, колег та широку публіку. Таким чином, сакральне мистецтво може стати соціокультурним феноменом, що відображає та впливає на соціально-культурну реальність суспільства.

¹³ Федорів Ю. Обряди в Українській Католицькій Церкві. Дата оновлення: 10.03.1973. URL: <http://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/obryady-v-ukrajinskij-katolytskij-tserkvi/> (дата звернення: 09.05.2024).

Лазарева правильно вказує на складність соціально-художньої комунікації та її інтеграцію у соціокультурний простір¹⁴. Художній твір не лише спілкується зі своєю епохою, але і транслюється через кілька епох, стаючи частиною історичного контексту. Така комунікація відбувається між суспільством та мистецтвом, між митцем та його твором, а також між твором та споживачем. Кожен окремий твір сакрального мистецтва створюється індивідуально, але разом вони утворюють систему, яка відображає культурні та соціальні аспекти суспільства у різні епохи його історії.

Сакральне мистецтво та літургійна обрядовість відіграють важливу роль у сучасному світі не лише як засоби естетичного враження, але й як способи комунікації та вираження ідей. Сучасні мистецькі твори відкривають нові можливості для тематизації актуальних соціальних проблем, таких як екологічна криза, соціальна нерівність, політичні конфлікти тощо. Вони можуть викликати в глядача глибокі емоційні реакції та змусити задуматися над сутністю проблем, що порушуються¹⁵.

Крім того, сучасне еkleзіальне мистецтво відзначається відкритістю до співпраці та взаємодії з глядачами. Воно не лише представляє собою результат індивідуальної творчості, але й створюється як спільний продукт творчої взаємодії. Це відповідає сучасним тенденціям у мистецтві, де акцент зроблено на відкритті до нових ідей та спільного творення з глядачами. Такий підхід дозволяє еkleзіальному мистецтву залишатися актуальним та привабливим для сучасної аудиторії, сприяючи розвитку діалогу між релігійною традицією та сучасними соціокультурними реаліями.

¹⁴ Лазарева Л. М. Художня комунікація та її особливості в сучасному Інтернет-просторі. Образотворче мистецтво, 96-99, 2011.

¹⁵ Пруденко Я. Класичні види мистецтва в епоху новітніх технологій. Art Ukraine. 2014. URL: <https://artukraine.com.ua/a/klasichni-vidi-mistectva-v-epokhu-novitnikh-tekhnologiy-vstup/#.YYJehmBBzIX>. (дата звернення: 09.05.2024).

Яскравим прикладом саме такого сучасного сакрального мистецтва може послугувати творчість Яреми Стецика – івано-франківського художника, музиканта і дизайнера, надзвичайно креативного і різностороннього митця¹⁶. Стецик – організатор фестивалю «Вгору серця», один із засновників культової «Перкалаби», керівник головного хору глухонімих «Як умієм, так і пієм» на фестивалі «АртПоле». За що б не брався Ярема, все виходить яскравим, небуденним і радісним¹⁷.

25 квітня 2024 року в м. Івано-Франківську, у межах 15-річчя проєкту «Врятуймо скарби разом» у Краєзнавчому музеї представили сакральні мистецькі твори. Ключовою скульптурою у виставковому залі стала унікальна пам'ятка XVIII століття «Ангел». Твір у 2021 році для консервації передав реставратору Валерію Твердохлібу парох костелу у Городенці¹⁸. Продовженням концепту події «Нові діалоги. Про Любов» в межах 15-річчя проєкту «Врятуймо скарби разом» стала дискусія про 20 християнських муралів у Франківську які виконав Ярема Стецик¹⁹.

Це чудова ініціатива, яка дозволяє не лише зберегти історичні та культурні скарби, але й вивчати їх значення та вплив на сучасне суспільство. Сакральне мистецтво має величезний потенціал у сприянні діалогу між різними поколіннями та культурними традиціями, а також у вихованні духовних цінностей та відчуття єдності. Такі заходи не лише розширюють культурний горизонт громадян, а й допомагають зберегти та відродити національну спадщину.

¹⁶ Див. Додатки. Рис. 6.

¹⁷ Ярема Стецик: «Мої справжні справи залишаються невидимими». Дата оновлення: 01.07.2014. URL: <https://gk-press.if.ua/x12769/> (дата звернення: 09.05.2024).

¹⁸ «Нові діалоги. Про Любов»: унікальна пам'ятка 18 століття, світлини Нетецького та мурали Стецика. Дата оновлення: 25.04.2024. URL: <https://pik.net.ua/2024/04/25/novi-dialogy-pro-lyubov-unikalna-pam-yatka-18-stolittya-svitlyny-netetskogo-ta-muraly-stetsyka-foto/> (дата звернення: 09.05.2024).

¹⁹ Див. Додатки. Рис. 7.

Отже, сакральне мистецтво та літургійна обрядовість як комунікаційні системи відіграють значущу роль у сучасному світі, не лише як засоби естетичного задоволення, але й як важливі елементи соціокультурної комунікації. Сакральне мистецтво спроможне тематизувати актуальні проблеми та викликати емоційні реакції, відтак воно стає інструментом критики суспільства та засобом формування духовних цінностей. Літургійна обрядовість, у свою чергу, є способом відтворення і розширення традиційних цінностей через активну взаємодію учасників обряду. Обидві ці форми спілкування між людьми та духовним світом є важливими для зміцнення духовних зв'язків у сучасному суспільстві та збереження культурної спадщини.

Ці дві форми мистецтва в сучасному світі є не лише способами вираження духовності та естетичного задоволення, але й засобами спілкування та комунікації, що зближують людей та сприяють взаєморозумінню. Вони допомагають зберегти і передати духовні та культурні цінності нащадкам, створюючи невмирущі шедеври, які здатні вражати та надихати покоління після поколінь.

1.3. Комп'ютерна графіка у мобільних додатках УГКЦ як засіб формування візуального контенту в соціальних мережах

Комп'ютерна графіка у мобільних додатках УГКЦ відіграє важливу роль у формуванні візуального контенту, що використовується в реаліях нашого часу у соціальних мережах. Це не лише засіб для привертання уваги християнської аудиторії, а й ефективний інструмент для передачі катехизації. Графічний контент створює атмосферу спілкування та сприяє залученню користувачів до активної участі в онлайн-спільнотах, які нині так активно розвиваються у лоні УГКЦ. Розгорнута система візуального оформлення дозволяє створювати цікавий та привабливий контент, який має значний вплив на сприйняття та реакцію вірних.

Комп'ютерна графіка в мобільних додатках УГКЦ відкриває безмежні можливості для творчості та інновацій у сфері створення візуального контенту. Завдяки сучасним технологіям, можна створювати яскраві та інформативні зображення, які легко запам'ятовуються та привертають увагу тих, хто любить літургійні обряди і молитву онлайн, при цьому залишаючи позитивне враження у спільноті. Графічний контент у наш час стає важливим інструментом у формуванні образу сучасної УГКЦ в онлайн-просторі, сприяючи позитивному сприйняттю та розумінню її цінностей та повідомлень.

Мобільні додатки, які використовує УГКЦ мають комп'ютерну графіку для підтримки зв'язку з аудиторією та активізації християнських спільнот в соціальних мережах. Вони створюють зручні та привабливі інструменти для спілкування та обміну інформацією, які дозволяють залучити більше учасників та зробити спілкування цікавішим та ефективнішим. Графічний контент у мобільних додатках стає мостом між УГКЦ та її аудиторією, сприяючи поглибленню взаєморозуміння та підтримці спільних цінностей та ідей.

У контексті стрімкого розвитку діджиталізації питання, пов'язані з використанням комп'ютерної графіки у мобільних додатках УГКЦ, як засобу формування візуального контенту в соціальних мережах, набувають все більшої актуальності і популярності. Мобільні додатки, створені УГКЦ або з її підтримкою, активно використовують графічні інструменти для формування відповідного візуального контенту в соціальних мережах. Це дозволяє УГКЦ створювати привабливий та інформативний контент, що сприяє поглибленню спілкування з вірянами та залученню нової аудиторії до цінностей та обрядовості Церкви. Крім того, використання комп'ютерної графіки у мобільних додатках УГКЦ допомагає створювати інтерактивний та захоплюючий контент, що є важливим елементом взаємодії УГКЦ зі світом сучасних медіа.

Церква присутня в мережі Інтернет не лише для застосування комунікаційних стратегій, а передусім для відповіді на своє місіонерське покликання – бути близькою до кожної людини. Це є необхідністю у сучасному світі, де інтернет став важливим каналом спілкування та обміну інформацією. Церква в інтернеті намагається не лише розповісти про Христа, але й супроводжувати кожну людину на її духовному шляху, ділитися радістю та підтримкою у буденних справах. Така присутність є відповіддю на заклик Церкви бути близькою до кожної душі, яка вірить та знаходиться в пошуку²⁰. Церковна спільнота в мережі Інтернет також відкриває нові можливості для міжконфесійного та міжкультурного спілкування. Це дозволяє створювати спільноту тих, які вірують і шукають Бога, і яка перетинає географічні та культурні межі. Така віртуальна спільнота може бути місцем обміну духовним досвідом, спільної молитви та підтримки, що надає можливість вірним знаходити себе у глобальному християнському співтоваристві з його сучасними викликами.

²⁰ Два виміри присутності Церкви в цифровому світі. Дата оновлення: 08.11.2014. URL: <https://credo.pro/2014/11/125346/> (дата звернення: 11.05.2024).

Католицький сайт Credo зазначає: «Про ці та про інші речі говорилося в Афінах під час зустрічі єпископів та інших осіб, відповідальних за суспільні комунікації в єпископатах, які є членами Ради єпископських конференцій Європи. Сорок делегатів та експертів зібрались у столиці Греції на запрошення архиєпископа Афін латинського обряду Себастьяноса Россолатоса та Апостольського Екзарха для католиків візантійського обряду Дімітроса Салахаса. Вони роздумували над темою «Комунікація як зустріч: між автентичністю та конкретністю». Захід організувала Комісія РЄКЄ в справах суспільних»²¹. Ця тема є дуже важливою, особливо в контексті сучасного цифрового світу. Інтернет суттєво змінює наше сприйняття світу, спосіб спілкування та соціальні взаємодії. Для Церкви це означає не лише нові можливості для місійної діяльності та проповіді, а й виклики у плані адаптації до нових реалій. Навчання правильному використанню технологій та уміння знаходити баланс у цифровому світі можуть стати важливими аспектами для успішної діяльності Церкви в онлайн-середовищі.

Прикладом такої праці може бути мобільний додаток «Молитовник УГКЦ»²². «Молитовник Української Греко-Католицької Церкви для мобільних пристроїв Автором додатку є Юрій Галавай. Молитовник створюється з благословення Архієпископа-Митрополита Кир Володимира Війтишина за підтримки отців Василіян в Івано-Франківську»²³. Цей молитовник для мобільних пристроїв є чудовою ініціативою, яка дозволяє вірним бути ближче до своєї віри та духовності в будь-який час і в будь-якому місці. Він надає можливість зручно молитися, користуючись сучасними технологіями, і є

²¹ Два виміри присутності Церкви в цифровому світі. Дата оновлення: 08.11.2014. URL: <https://credo.pro/2014/11/125346/> (дата звернення: 11.05.2024).

²² Див. Додатки. Рис. 8.

²³ Мобільний додаток «Молитовник УГКЦ». Дата оновлення: 05.03.2015. URL: Мобільний додаток "Молитовник УГКЦ" - ДивенСвіт (dyvensvit.org) / (дата звернення: 11.05.2024).

прикладом того, як Церква може використовувати цифрові ресурси для сприяння духовному розвитку вірян, популяризації східного обряду і українських християнських традицій онлайн. Ініціатива автора та підтримка митрополита Володимира Війтишина та отців Василян показують, що духовні лідери розуміють важливість і актуальність використання технологій для місійної та євангелізаційної діяльності Церкви.

Українська Греко-Католицька Церква розробила мобільний додаток, що містить основну контактну інформацію про парафії та діючі спільноти УГКЦ в Україні та за кордоном. Мобільний додаток розроблено на базі Інтерактивної Карти УГКЦ, яка сьогодні налічує дані про більш ніж 2800 парафій і осередків УГКЦ та доповнено інформацією про діючі мирянські рухи та спільноти²⁴. Він працює в режимі карти і показує перелік усіх парафій, що знаходяться навколо користувача та спільнот, які до них належать. Доступна функція універсального пошуку за основними характеристиками, а також можна обирати свої улюблені парафії чи спільноти і отримувати сповіщення про оновлення інформації про них. Варто зазначити, що це вже не перший подібний проект Української Греко-Католицької Церкви. Раніше було розроблено Дивенсвіт Календар УГКЦ, Молитовник УГКЦ, та мобільний додаток з цитатами Блаженнішого Любомира²⁵. Цей мобільний додаток, розроблений Українською Греко-Католицькою Церквою, є дуже корисним інструментом для віруючих, які шукають контактну інформацію про парафії та спільноти УГКЦ. Використання Інтерактивної Карти УГКЦ для створення цього додатку дозволяє зручно та швидко знаходити не лише парафії, а й діючі мирянські рухи та спільноти.

²⁴ Володимир І. Спільноти: новий мобільний додаток УГКЦ. Дата оновлення: 22.04.2019. URL: <https://dyvensvit.org/novyny/1020882/> / (дата звернення: 11.05.2024).

²⁵ Володимир І. Спільноти: новий мобільний додаток УГКЦ. Дата оновлення: 22.04.2019. URL: <https://dyvensvit.org/novyny/1020882/> / (дата звернення: 11.05.2024).

Функціонал додатка, зокрема можливість універсального пошуку та вибір улюблених парафій чи спільнот для отримання сповіщень, робить його дуже зручним для віруючих. Такий додаток є важливим кроком в напрямку цифрової трансформації Церкви та показує готовність української греко-католицької громади до використання сучасних технологій для підтримки та сприяння духовному та літургійно-обрядовому життю віруючих.

У мобільних додатках УГКЦ комп'ютерна графіка реалізується через ілюстративну графіку мобільного пристрою. Такий підхід дозволяє створювати привабливий та інформативний візуальний контент прямо з мобільного пристрою, що є важливим аспектом комунікації та місійної діяльності УГКЦ в сучасному цифровому світі²⁶.

У контексті УГКЦ художня графіка стає важливим інструментом для створення біблійних відеоуроків, відеопрезентацій та слайд-шоу в соціальних мережах. Це дозволяє ефективно комунікувати та просувати духовні цінності та інформацію про події Церкви серед широкої аудиторії. Ці нові здобутки роблять комунікацію Церкви з мирянами більш ефективною²⁷.

Отже, комп'ютерна графіка у мобільних додатках УГКЦ стає ключовим засобом формування візуального контенту для соціальних мереж. Вона дозволяє Церкві створювати якісний та привабливий контент, який не лише привертає увагу, а й сприяє глибшому розумінню та сприйняттю духовного послання. Зокрема, християнські відеоуроки, відеопрезентації та слайд-шоу, створені за допомогою комп'ютерної графіки, які можуть ефективно передавати духовні цінності та інформацію про події Церкви.

Інтенсивний розвиток інтернет-технологій ставить перед УГКЦ завдання створення якісного та конкурентоспроможного візуального контенту у

²⁶ Василюк А., Мельникова Н. Комп'ютерна графіка: навч. посіб. для студентів напряму підгот. 6.040303 «Систем. аналіз». Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2016. 308 с.

²⁷ Дабижа Г. Н. Комп'ютерна графіка та верстка: CorelDRAW, Photoshop, PageMaker. Харків, 2007. 270 с.

соціальних мережах. Комп'ютерна графіка у мобільних додатках не лише сприяє зближенню церков зі своїми прихожанами, а й відкриває нові можливості для місійної діяльності та просування духовних цінностей в сучасному цифровому світі.

Висновки I розділу.

1. Маркетинг в сучасній Церкві стає ключовим інструментом для досягнення місії просування духовних цінностей та залучення вірян до участі в церковному житті. Використання маркетингових стратегій дозволяє досягти більшої видимості та залучення нових аудиторій. Маркетинг в сучасній Церкві стає ключовим інструментом для досягнення місії просування духовних цінностей та залучення вірян до участі в церковному житті.

За останні десятиліття маркетинг став невід'ємною частиною діяльності сучасної Церкви. Зростання конкуренції у духовному просторі та зміни в суспільстві вимагають від церков нових підходів до залучення вірян. Використання маркетингових стратегій дозволяє церквам не лише збільшити свою видимість серед громадськості, але й залучити до свого життя нових вірян, зокрема молодше покоління, яке часто знаходиться в пошуку духовності та значущості. Центральним аспектом маркетингу для церков є комунікація. Сучасні технології, зокрема соціальні мережі, відкривають широкі можливості для взаємодії з вірянами та потенційними прихожанами. Церква може використовувати ці інструменти для поширення духовних послань, анонсування подій та збору думок вірян.

Таким чином, маркетинг стає важливим інструментом для досягнення місії церков у світі сьогодні. Він допомагає церквам залишатися актуальними та

доступними для різних верств суспільства, що є важливим кроком у вирішенні завдань їхньої духовної місії.

2. Сакральне мистецтво та літургійна обрядовість виступають не лише як форма культурної спадщини, але й як потужний засіб комунікації, що має велике значення для сприйняття християнських цінностей вірянами традиційних конфесій. Символіка, музика та іконографія, обряди, що супроводжують ці еклезіальні сфери, мають унікальну можливість транслювати духовні істини та цінності, які іноді складно висловити словами для сучасної людини. Це допомагає не лише зміцнювати віру, але й поглиблювати її розуміння та сприйняття духовності серед духовних реципієнтів. У цьому контексті сакральне мистецтво і літургійна традиція стають «мовниками» духовних істин і цінностей, що допомагають утримувати специфічність духовної культури. Їхні символи, образи та звуки створюють особливу атмосферу, яка дозволяє відчутти присутність святості та духовної величі. Ця комунікація через мистецтво і обряди є не лише засобом передачі духовного досвіду минулих поколінь, але й способом створення єдності вірян у спільному розумінні віри та спільній молитві.

3. Комп'ютерна графіка у мобільних додатках УГКЦ відкриває нові можливості для формування візуального контенту в соціальних мережах. Вона дозволяє Церкві ефективно спілкуватися з вірянами та надавати їм духовну підтримку та натхнення, використовуючи сучасні технології. Завдяки цим засобам Церква може привертати увагу молодого покоління, яке активно користується мобільними пристроями та соціальними мережами. Комп'ютерна графіка стає важливим інструментом для Церкви в сучасному цифровому світі. Вона допомагає церкві не лише

представляти свої послуги та події в естетичному та привабливому вигляді, але й використовувати візуальний контент для поширення духовних істин та цінностей. Це робить духовність більш доступною та зрозумілою для сучасної аудиторії, яка звикає отримувати інформацію швидко та візуально. Такий підхід дозволяє церкві підтримувати та розвивати духовні зв'язки з вірянами, особливо в умовах пандемії та війни, коли багато людей змушені залишатися вдома чи за межами України. Мобільні додатки й соціальні мережі стають важливими каналами комунікації та підтримки вірян у цей важливий для них час.

РОЗДІЛ 2

ВІЙНА, МИР І РЕЛІГІЙНІСТЬ: ВПЛИВ НА УКРАЇНСЬКУ КУЛЬТУРУ

Сьогодні українське суспільство переживає складні часи, коли війна вплинула на всі сфери життя, зокрема й на культуру. У цьому розділі ми розглянемо, як концепти «війни» і «миру» в християнстві формують не лише духовний, а й культурний контекст України. Християнські традиції та віровчення впливають на суспільні настрої, моральні орієнтири та художні практики, що, в свою чергу, відображається в сучасному мистецтві.

Другий підрозділ буде зосереджений на тому, як сучасне мистецтво, реагуючи на виклики війни, впливає на Церкву, і які нові форми вираження духовності виникають у цих умовах. Івано-Франківськ, як культурний і духовний центр, стає яскравим прикладом цього процесу, і ми проаналізуємо його досвід.

Нарешті, у третьому підрозділі ми звернемо увагу на трансформації мистецьких принципів, які також впливають на українську церкву, культуру і мистецтво. Ці трансформації відкривають нові перспективи для розуміння віри в умовах глобалізації та соціальних змін.

Цей розділ пропонує поглиблений аналіз взаємозв'язків між війною, миром і релігійністю, спонукаючи до роздумів про їхній вплив на українську культуру в часи викликів і змін.

2.1. Концепти «війни» і «миру» у християнстві

Основні позиції християн (католиків і православних) щодо війни та миру є важливими для розуміння того, як релігійні цінності формують світогляд християн. У цьому контексті можна виділити два ключові аспекти. По-перше, ми можемо спостерігати, як загальні принципи сприйняття дійсності зумовлюють європейські цивілізаційні тенденції. Це означає, що ідеї про війну та мир кореняться у глибоких традиціях католицизму та православ'я, які формувалися впродовж століть. Наприклад, концепції “справедливої війни” чи пацифізму, розроблені відомими теологами, допомагають зрозуміти, як практикуючі християни повинні би трактувати конфлікти та їхні наслідки.

По-друге, ставлення до цих концептів завжди було важливим елементом християнського світогляду. У світлі сучасних подій, таких як теракти та війни, виникає потреба осмислити підходи до розуміння категорій війни і миру. Ці питання активно досліджували такі вчені, як О. Бородін і А. Карашев, які зосереджувалися на концептах пацифізму, а також Р. Кухарчук, що висвітлював ідею “справедливої війни”. Крім того, К. Семчинський у своїх працях намагається визначити онтологічний зміст понять війни та миру, що є вкрай важливим у наш час²⁸.

Збереження миру на планеті є надзвичайно актуальною темою. Особливо це важливо тоді, коли бачимо трагізм і фаталізм з української сторони. Кожен, хто загляне в свою душу, підтвердить, що зберегти мир не завжди легко, навіть у стосунках з близькими, не кажучи вже про міждержавні конфлікти. Війна, в свою чергу, є складним суспільно-політичним явищем, що виникає внаслідок розв'язання протиріч між державами, народами, національними та соціальними

²⁸ Гусак П. Християнський погляд на війну, мир та самозахист [Електронний ресурс]: Християнин і світ. 2015. Режим доступу : URL: <http://www.xic.com.ua/z-zhyttja/21-problema/156-hrystyjanskyj-pogljad-na-vijnu-myr-ta-samozahyst>. (дата звернення 1.10.2024)

групами. Вона перетворюється на збройну боротьбу, яка, на жаль, несе з собою крайню колективну агресію та руйнування. Таким чином, аналіз концептів війни і миру в контексті християнства дозволяє нам краще зрозуміти, як віруючі реагують на виклики сучасності та які моральні орієнтири вони обирають у непростих умовах.

У людській свідомості мир часто сприймається як просто відсутність війни. Ми звикли вважати, що мир — це час, коли немає збройних конфліктів. Проте, якщо заглибитися у цю концепцію, стає зрозуміло, що мир — це не лише відсутність насильства, але й стан спокою, гармонії та співіснування. Справжній мир передбачає можливість вирішувати конфлікти конструктивно, без вдавання до насильства. Більшість етичних систем, зокрема релігійних, підкреслюють важливість миру як позитивного ідеалу. Це поняття про мир, як активний стан, а не лише відсутність війни, є суттєвим для розуміння його ролі в житті суспільства. Як католицизм, так і православ'я мають спільні риси у своєму ставленні до концепцій війни і миру. Обидві релігійні традиції розглядають насильство як крайній захід і оцінюють війну як зло. Вони наголошують на необхідності миру як основи для людського існування та розвитку. Хоча в деяких випадках застосування військової сили може бути визнане неминучим злом, воно допускається лише у крайніх ситуаціях, коли всі інші шляхи вирішення конфлікту вичерпані²⁹. Таким чином, християнські цінності сприяють формуванню уявлень про мир, що є глибшим і складнішим, ніж проста відсутність війни. Це вимагає від людей активного пошуку шляхів до порозуміння та співпраці, навіть і в умовах конфлікту.

Цей активний пошук миру, що охоплює діалог і співпрацю, є основою для побудови справедливого суспільства. У християнських традиціях велика увага приділяється етиці примирення, що вимагає від людей готовності до діалогу,

²⁹ Семчинський К. Контрверса теорії справедливої війни в працях філософів та християнських теологів (Аристотель, Св. Августин, Фома Аквінський та ін.) // *Українське релігієзнавство*. 2004. № 29. С. 95-97.

навіть із супротивниками. Християнські вчення закликають до прощення та розуміння, підкреслюючи важливість внутрішнього миру, який потім може відобразитися в стосунках між людьми і народами.

Католицька і православна церкви також заохочують активну участь своїх прихожан у миротворчих ініціативах. Це може бути як участь у благодійних проектах, так і в соціальних програмах, спрямованих на допомогу постраждалим від конфліктів. Діяльність церков у цьому контексті може стати важливим чинником у процесах примирення і відновлення, оскільки вони зазвичай мають довіру в громадах і здатні сприяти позитивним змінам. Важливим аспектом є також поняття "справедливої війни", яке намагається зберегти гуманітарні цінності навіть у конфліктних ситуаціях. Християнські вчені розробляли принципи, які окреслюють умови, за яких війна може бути визнана морально виправданою. Серед таких умов — захист невинних, спроба мирного вирішення конфлікту перед застосуванням сили, а також пропорційність використання сили. У цьому контексті миротворчість стає не лише відповідальністю церков, але й суспільства в цілому. Важливо, щоб ми як індивіди, громади та нації прагнули до примирення, розуміння та толерантності. Це вимагає від нас готовності відмовитися від ненависті та агресії на користь співпраці та взаємодопомоги³⁰.

Сучасний світ ставить перед нами нові виклики, які вимагають глибоких роздумів про роль війни і миру у нашому житті. Тож розуміння цих концептів через призму християнських цінностей може стати важливим кроком до створення більш справедливого і гармонійного світу. Наша спільна мета — не лише уникнути конфліктів, а й будувати мир, у якому панують взаємна повага, співпраця та справедливість.

³⁰ Гусак П. Християнський погляд на війну, мир та самозахист [Електронний ресурс]: Християнин і світ. 2015. Режим доступу : URL: <http://www.xic.com.ua/z-zhyttja/21-problema/156-hrystyjanskyj-pogljad-na-vijnu-myr-ta-samozahyst>. (дата звернення 1.10.2024)

В історії християнства сформувалося три основні погляди на війну, які досі впливають на наше розуміння цього складного явища. Перша точка зору — пацифістична концепція. Вона абсолютно відкидає війну, вважаючи її насильством і вбивством, що суперечить основам християнської віри. Пацифісти вважають, що віра повинна вести до миру, а не до агресії. Цей підхід акцентує увагу на любові до ближнього, прощенні та діалозі як способах вирішення конфліктів. Друга концепція — теорія “справедливої війни”. Вона допускає участь християн у бойових діях, але лише в тому випадку, якщо ці дії санкціоновані законною державною владою та спрямовані на досягнення “благородних” цілей. Тут мова йде про захист невинних, відновлення справедливості чи оборону батьківщини. Це спроба знайти компроміс між етичними принципами та необхідністю захисту. Третя точка зору — теорія “хрестового походу”. Вона стосується активної участі вірних у “священних” війнах, які ведуться під керівництвом духовних лідерів. Тут акцент ставиться на виконання Божих задумів, навіть якщо це означає вжиття насильства. Хоча католики і православні традиції відмовляються від примусового навернення, їхня історія знає періоди, коли войовничий дух хрестових походів спонукає до спроб знищення чи підкорення невірних³¹.

На жаль, у цій боротьбі деякі церковні лідери маніпулювали вірою своїх прихильників, спотворюючи справжній зміст Святого Письма. Це призводило до того, що в ім'я віри скоювалися жорстокі вчинки, які ставили під сумнів самі основи християнства. Зараз, коли ми оглядаємося на ці історичні концепції, важливо пам'ятати, що віра повинна служити злагоді та миру, а не ненависті. Можливо, нам варто краще засвоювати уроки минулого, щоб не повторювати помилок, які ведуть до розділень і конфліктів у сучасному світі.

³¹ Семчинський К. Структура та ідейна спрямованість енцикліки папи Іоанна XXIII “*Pacem in Terris*” // Науковий вісник Національного аграрного університету. 2003. № 65. С. 125–127.

Представники католицизму та православ'я одностайно погоджуються, що необхідно встановити чіткі обмеження щодо використання сили та насильства, а також ведення війни. Ці обмеження умовно поділяються на дві основні категорії: умови ініціації війни (*ad bellum*) та умови ведення війни (*in bello*).

Найглибше дослідження християнської теорії “справедливої війни” можна знайти в працях Августина Блаженного, видатного теолога періоду патристики. Його уявлення про війну і мир ґрунтуються на ідеї про невиліковну гріховність людської природи. Августин вважав, що справедливість є недосяжним ідеалом у нашому світі, де гріховність людей завжди призводитиме до конфліктів і розбрату. Тому, на його думку, держава є необхідним інструментом, який має впливати на людське суспільство, зокрема через насильницькі заходи, щоб підтримувати порядок³². Згідно з його концепцією, обов'язок громадян — виконувати накази законної влади, а християни повинні воювати під прапорами свого імператора. Участь християн у війні є легітимною лише за певних умов. По-перше, війна має переслідувати справедливі цілі, такі як встановлення правосуддя та припинення беззаконня. По-друге, мотиви, з якими воюють, повинні виходити з християнської любові до ближнього, навіть до ворогів, яких вони зобов'язані любити та прагнути до їх виправлення і спасіння.

Августин не вбачав конфлікту між ідеалом любові до ближнього і необхідністю вбивства ворога на полі бою, адже для нього християнська любов була поняттям, що перевищує фізичні дії. По-третє, війна повинна вестися під керівництвом законних володарів, оскільки ніхто не має права взяти до рук зброю без санкції державної влади. По-четверте, методи ведення війни повинні

³² Гусак П. Християнський погляд на війну, мир та самозахист [Електронний ресурс]: Християнин і світ. 2015. Режим доступу : URL: <http://www.xic.com.ua/z-zhyttja/21-problema/156-hrystyjanskyj-pogljad-na-vijnu-myr-ta-samozahyst>. (дата звернення 1.10.2024)

бути гуманними, зокрема, воїни не повинні грабувати, палити чи вчиняти масові вбивства. І, нарешті, у війні не мають брати участь духовні особи³³.

Ці принципи, проголошені Августином, мали регулювати як дії держави, так і окремих громадян під час ведення війни. Проте важливо зазначити, що ці принципи не надають християнам права самостійно вирішувати, чи брати участь у війні, оскільки вони завжди повинні керуватися законною владою. У підсумку, вчення Августина зберігає свою актуальність і сьогодні, адже воно закликає до етичного підходу в питаннях війни і миру, наголошуючи на важливості справедливості, гуманності та відповідальності перед Богом і суспільством. Це спонукає нас розмірковувати про те, яким чином можна знайти баланс між необхідністю захисту та підтриманням моральних принципів у часи конфлікту.

У християнській традиції завжди було чітке засудження вбивства невинних. Це дуже важлива і принципова позиція, адже життя людини вважається святим даром Божим. Тому будь-які воєнні дії, що призводять до знищення міст і життів безвинних людей, сприймаються як злочин проти Бога і людства. Коли ми говоримо про війну, важливо пам'ятати, що за кожним статистичним показником стоять реальні життя, знищені мрії і зруйновані долі. Війна завжди приносить страждання, а вбивство цивільних осіб — це крайній прояв людської жорстокості, який не може бути виправданий. Навіть у випадках, коли війна може бути визнана "справедливою", вбивство невинних людей завжди залишається неприйнятним.

Цікаво, що християнська традиція розглядає принцип "подвійного ефекту", який може стати виправданням для певних дій під час війни. Суть цього принципу полягає в тому, що якщо військові дії спрямовані на досягнення легітимної мети, і ненавмисно завдають шкоди цивільним особам, то це може

³³ Гусак П. Християнський погляд на війну, мир та самозахист [Електронний ресурс]: Християнин і світ. 2015. Режим доступу : URL: <http://www.xic.com.ua/z-zhyttja/21-problema/156-hrystyjanskyj-pogljad-na-vijnu-myr-ta-samozahyst>. (дата звернення 1.10.2024)

бути виправданим. Однак тут дуже важливо, щоб наслідки були дійсно ненавмисними, а мета — законною. Цей принцип викликає багато запитань і моральних дилем. Наприклад, чи може одна людина чи група людей вирішувати, які втрати є “прийнятними” в ім’я більшої мети? Чи може військовий план, що передбачає можливість жертв серед цивільних, вважатися етичним? Це дуже тонка межа, яка ставить під сумнів саму природу справедливості у війні³⁴.

У сучасному світі, де конфлікти часто ведуться за складними, заплутаними причинами, важливо враховувати, що мирне вирішення конфліктів завжди є кращим шляхом. І хоча іноді здається, що сили зла беруть верх, важливо пам’ятати, що гуманність і повага до життя завжди повинні бути в основі наших рішень і дій. Власне, християнство вчить нас любити, прощати і шукати мир, навіть у найтемніші часи.

Питання використання ядерної зброї залишається одним із найскладніших і найгостріших у сучасній християнській думці. Як католицизм, так і православ’я рішуче засуджують застосування такої зброї, підкреслюючи, що її наслідки є катастрофічними не лише для людей, але й для всього живого на планеті. Водночас християнська традиція допускає можливість ведення оборонної війни навіть в умовах ядерної епохи. Це створює напруження між моральними принципами і реаліями політичних і військових стратегій.

На жаль, ми спостерігаємо, що лідери багатьох країн, де християнство має глибоке коріння, не відмовляються від зброї масового знищення. В їхніх військових доктринах закладені умови, за яких використання ядерної зброї може бути визнано допустимим. Це суперечить основним християнським цінностям, які підкреслюють значення життя та гуманності.

Додатково, християнська традиція засуджує виробництво та накопичення зброї, так само як і торгівлю нею. Справді, історія показує, що зброя не

³⁴ Кухарчук Р. Становлення концепції “справедливої війни” в католицизмі. *Людина і світ*. 2004. № 1. С. 13-14.

забезпечує миру, а лише підсилює конфлікти та страждання. Суспільства, що інвестують у військову потужність, часто стають жертвами власних дій, оскільки зростаюче напруження веде до ще більшої нестабільності.

Що стосується принципу пацифізму, погляди в різних християнських традиціях суттєво розрізняються. Для деяких груп, таких як квакери та баптисти, пацифізм став основним принципом їхньої віри — відмова від участі у будь-яких військових діях. Ці церкви обрали шлях відокремлення від держави, вважаючи, що слід уникати насильства у всіх його проявах.

До Другого Ватиканського собору, Римо-католицька церква відкидала пацифізм, вважаючи його запереченням обов'язку захищати свою країну та співвітчизників. Східне православ'я також наголошувало на необхідності розрізняти справедливі та несправедливі війни, відмовляючись від пацифізму як абсолютного принципу. Проте сучасний пацифізм змінюється і еволюціонує. Сьогодні багато людей, які відмовляються від зброї та вбивств, готові до альтернативної служби. Визнання пацифізму Другим Ватиканським собором як прийняттого, за умови готовності до альтернативної служби, свідчить про зміни в ученні Церкви щодо військової служби. Це відкриває нові горизонти для розуміння християнських цінностей в умовах сучасного світу, де конфлікти і війни залишаються гострою проблемою³⁵.

Отже, в умовах зростаючої глобальної напруженості та нестабільності, християнська традиція продовжує шукати баланс між необхідністю оборони та етичними принципами, які підкреслюють цінність життя і прагнення до миру. Цей пошук стає ще більш актуальним у контексті ядерної загрози, яка стоїть перед людством.

³⁵ Мухоморова Т. Церква в умовах війни: християнські відповіді на актуальні питання. Ч. 1 [Електронний ресурс] // Релігійно-інформаційна служба України. 22-09-2014. URL:: <http://risu.org.ua/ua/index/exclusive/reportage/57729/> (дата оновлення 01.10.24).

Католицизм і православ'я, незважаючи на свої відмінності в певних ритуалах і богословських поглядах, залишаються єдиними в ключових моральних принципах, зокрема у прагненні до миру та згоди між людьми. Божественне повеління миру є основою обох християнських традицій, які наголошують на необхідності шукати мирні способи розв'язання конфліктів як між державами, так і всередині них. Однак, реалії життя часто ставлять людство перед складними ситуаціями, коли мирні методи можуть виявитися неефективними, і виникає потреба у використанні сили. І тут, як католицизм, так і православ'я, визнають можливість військового втручання, але тільки в межах суворих критеріїв справедливості. Ці критерії диктують, що війна повинна бути виправданою, зосередженою на захисті правди та правосуддя, а також мінімально шкідливою для цивільного населення³⁶.

Ці релігійні принципи, що обмежують застосування сили, дуже схожі з положеннями міжнародного публічного права, особливо щодо захисту прав людини і обмеження агресивних воєн. Така спільність між релігійними й юридичними підходами до війни та миру демонструє, що обидві сфери — духовна й правова — прагнуть до тих самих цілей: захистити людське життя та забезпечити мир. Особливо важливо відзначити, що і католицизм, і православ'я підтримали положення Статуту ООН, зокрема статтю I, яка спрямована на підтримку міжнародного миру та безпеки. Це показує, що церкви не лише керуються своїми духовними вченнями, а й активно підтримують міжнародні зусилля щодо збереження миру в сучасному світі³⁷.

Сучасний світ стикається з гострою необхідністю переосмислення понять війни та миру. У ХХІ столітті, на жаль, конфлікти і теракти стали постійною

³⁶ Семчинський К. Конroversa теорії справедливої війни в працях філософів та християнських теологів (Аристотель, Св. Августин, Фома Аквінський та ін.) // *Українське релігієзнавство*. 2004. № 29. С. 101–103.

³⁷ Семчинський К. Конroversa теорії справедливої війни в працях філософів та християнських теологів (Аристотель, Св. Августин, Фома Аквінський та ін.) // *Українське релігієзнавство*. 2004. № 29. С. 102.

загрозою для безпеки людства, вимагаючи глибокого аналізу причин і наслідків цих подій. Серія терактів 2001 року в США, теракти в Парижі, а також війни в Сирії та Іраку підкреслюють, що коріння насильства часто лежать у релігійних, етнічних чи політичних конфліктах, а поняття війни і миру стають актуальними для кожного.

Ситуація в Україні також є яскравим прикладом того, як війна стирає межі між релігійними та національними ідентичностями. Тут немає значення, до якої релігійної чи етнічної групи ти належиш — католик, православний, юдей чи кримський татарин — перед лицем війни всі люди прагнуть одного: миру та можливості жити. Війна показує, що людські життя та цінності стають на перший план, коли втрачається стабільність і безпека. Це нагадує нам про важливість об'єднання зусиль і пошуку шляхів до миру. Незалежно від того, які релігійні переконання ми сповідуємо, поняття миру залишається універсальним, спільним для всіх людей. Саме тому християнські традиції, як і інші релігії світу, покликані нести світло миру й гармонії в часи, коли здавалося б, панує хаос і насильство.

2.2. Сучасне мистецтво в реаліях війни та його вплив на Церкву: досвід Івано-Франківська

Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року змінило життя країни в одну мить, вплинувши на всі сфери суспільного життя, зокрема й на культурний простір. Плани на культурні заходи, конференції, фестивалі, виставки були миттєво зруйновані. У музейних установах, галереях та виставкових залах почалася термінова евакуація найцінніших експонатів у безпечні місця, щоб зберегти культурну спадщину від можливого знищення.

Івано-Франківськ став однією з тих точок на карті України, куди почали масово переїжджати митці з різних регіонів країни, рятуючись від війни. Це місто стало для них не лише прихистком, але й платформою для нового початку творчості. Багато творчих особистостей не тільки намагалися продовжувати свою роботу, але й активно включилися у волонтерські та благодійні ініціативи, підтримуючи армію, постраждалих від війни та країну загалом. Серед митців були й ті, хто відклав свої творчі проекти, щоб безпосередньо захищати свою Батьківщину. Вони вступили до лав ЗСУ, територіальної оборони чи добровольчих підрозділів, розуміючи, що на цей час мистецтво повинно поступитися місцем боротьбі за свободу і мир.

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну, культура, як і все інше, зазнала серйозних змін. Проте, навіть в умовах війни митці не зупинили свою творчість, а навпаки, почали ще активніше висловлювати свою позицію через мистецтво. Одним із найбільш значущих заходів в цей час стала XXII Всеукраїнська виставка «Світ Божий як Великдень», яка проходила у виставковій залі Івано-Франківської обласної організації НСХУ з квітня по травень 2022 року. Виставка, попри всі труднощі воєнного часу, об'єднала 117

митців з різних куточків України, які представили 146 творів у жанрах живопису, графіки, скульптури та декоративно-ужиткового мистецтва.

Організатори виставки, серед яких координаторка Світлана Повшик, змогли зібрати роботи не лише з Карпатського регіону, але й з інших міст, таких як Дніпро, Одеса, Київ, Харків, Запоріжжя та багато інших. Це свідчить про згуртованість і готовність митців продовжувати творити, попри складні обставини війни. Виставка стала важливим кроком у підтримці культурного діалогу та показала, що творчість не зупиняється навіть тоді, коли йде війна.

Ще однією знаковою подією стала виставка «Нескорений Маріуполь»³⁸, організована у липні 2022 року Музеєм мистецтв Прикарпаття. Вона була присвячена окупації Маріуполя російськими військами і торкалася теми російсько-української війни. Роботи митців з різних регіонів України та Литви, представлені на виставці, несли в собі глибокий символізм і біль, який відчували люди по всій країні. Це був не просто мистецький захід – це була маніфестація незламності, боротьби і бажання досягти свободи. Митці, серед яких Юрій Грігоровіч, Віктор Ковтун, Ольга Гриценко та інші, показали, що їхня творчість стає голосом нації в цей важкий час. Їхні роботи були своєрідним відгуком на війну, болем за втрачене і водночас вірою в перемогу і майбутнє³⁹.

Мистецтво, яке народилося в умовах війни, стало важливим не лише для суспільства, але й для церковних громад Івано-Франківська. Католицькі та православні церкви міста завжди були тими осередками, де віряни шукали не тільки духовної підтримки, а й відповіді на складні запитання нашого часу. І під час війни, коли люди особливо потребували надії та розради, мистецтво стало

³⁸ «Нескорений Маріуполь»: в Івано-Франківську відкриють міжнародну виставку [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://gk-press.if.ua/neskorenyj-mariupol-v-ivano-frankivsku-vidkryutymizhnarodnu-vystavku/> (дата звернення: 19.09.2024 р.).

³⁹ Виставку під назвою «Нескорений Маріуполь» презентували 23 липня в Івано-Франківську у Музеї мистецтв Прикарпаття. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.golos.if.ua/2022/07/23/u-frankivsku-prezentovali-vistavku-kartin-neskorenij-mariupol-foto/> (дата звернення: 19.09.2024 р.).

для церков важливим інструментом для висловлення спільного болю, віри і прагнення до миру.

Виставки, як-от «Світ Божий як Великдень» та «Нескорений Маріуполь», стали не лише культурними подіями. Вони мали величезний вплив на релігійні громади, нагадуючи, що боротьба за душу людини йде на всіх рівнях – духовному, моральному і фізичному. Ці виставки демонстрували, що мистецтво, як і релігія, здатне підносити дух, нести надію і давати сили вистояти навіть у найтемніші часи.

Католицька і православна конфесії в Івано-Франківську завжди були відкритими до діалогу з культурою, і мистецтво війни стало тим містком, що об'єднав духовне і матеріальне. Священники, які підтримували ці виставки, бачили в них не лише відображення страждань народу, але й можливість глибше донести свої проповіді про мир і справедливість. Мистецтво війни допомогло глибше зрозуміти силу християнської любові та жертвності, яка проявляється в боротьбі за свободу і гідність.

Церкви також використовували ці мистецькі проекти для підтримки волонтерських ініціатив та благодійних акцій, допомагаючи пораненим, переселенцям та родинам загиблих. Через мистецтво віряни бачили не лише жахи війни, а й надію на відновлення – той самий «світ Божий», до якого всі ми прагнемо.

Проект «Бог між нами!»⁴⁰ митця-реставратора Валерія Твердохліба і о. д-ра Віталія Козінчука є яскравим прикладом того, як сучасне мистецтво допомагає осмислити події війни та ціну свободи. В експозиції Івано-Франківського краєзнавчого музею, де представлено цей артпроект, тема пам'яті та жертвності набула особливої ваги. Твори митців, таких як Валерій Твердохліб, Нікіта Тітов, Олена Приходько-Кіслих, Сергій Лаушкін і Юрій

⁴⁰ Див. Додаток Б. Рис. 1.

Бакай, перегукуються з духовними питаннями, які завжди супроводжували людство під час випробувань⁴¹.

Особливу увагу привертає композиція «Коло Життя! Святі!», що розташована у центрі виставки. Це не лише витвір мистецтва, а символ руху життя і віри, вічного кола, яке об'єднує минуле, теперішнє і майбутнє. Круглий подіум, створений франківськими ковалями під керівництвом Сергія Полуботка, став центральною частиною проєкту, підкреслюючи ідею взаємозв'язку між святими, пам'яттю про загиблих і надією на майбутнє. Ця експозиція має глибоке значення не тільки для мистецького середовища, але й для церковних громад Івано-Франківська. Вона ставить перед вірянами запитання про те, що означає пам'ять, якою ціною дається свобода і як це пов'язано з християнськими цінностями. Церква завжди вчила цінувати людське життя, жити в мирі та єдності. Проєкт Твердохліба і Козінчука нагадує, що навіть у найважчі моменти, коли здається, що світ захлинається у війні, Божа присутність є між нами, а мистецтво стає провідником цього послання⁴².

Такі проєкти допомагають глибше усвідомити сенс жертви, яку українці несуть у боротьбі за свою свободу, і ставлять питання про те, як наша нація зберігає пам'ять про цих героїв.

Такі проєкти, як «Бог між нами!», сильно впливають на те, як люди моляться і як відчують свою віру. Коли ти бачиш на власні очі мистецтво, яке показує війну, біль, жертву, це автоматично змінює твоє ставлення до молитви. Вона стає набагато глибшою, бо вже не є просто ритуалом, а живою реакцією на реальність навколо. Люди моляться за мир не тому, що це завжди говорять у церкві, а тому що це стало найважливішою потребою дня.

⁴¹ «Бог між нами». Альбом-каталог кураторського проєкту. / Упоряд. В.Твердохліб, В.Козінчук. Івано-Франківськ: Івано-Франківський краєзнавчий музей, 2023. С. 12-13.

⁴² «Бог між нами». Альбом-каталог кураторського проєкту. / Упоряд. В.Твердохліб, В.Козінчук. Івано-Франківськ: Івано-Франківський краєзнавчий музей, 2023. С. 13.

Творчі роботи, які виставляють у музеях і галереях, відображають реальні страждання та втрати, що переживають люди. Коли приходиш на таку виставку, ти не можеш залишатися байдужим. Це пробуджує сильні емоції, і саме вони змінюють те, як люди приходять до храму. Літургії також набувають нового значення, особливо коли священники під час служби говорять про сучасні події, про війну, про наших захисників.

Християнська традиція завжди наголошувала на пошуках миру та співчуття. Але зараз ці слова стали ще ближчими. Мистецтво допомагає вірянам глибше усвідомити, за що вони моляться, і що означає бути християнином у такі важкі часи. Це вже не просто про духовні речі, а про життя і смерть, про надію, про любов до ближнього, який може страждати через війну.

Виставка «Сакральне-сучасне»⁴³ є яскравим прикладом того, як мистецтво не лише фіксує події війни, але й торкається глибоких питань духовності та віри. Ця подія, присвячена річниці звільнення Херсона, демонструє, наскільки сильно війна впливає на релігійне життя і як церква та митці поєднують зусилля, щоб передати спільні переживання та надії людей. Цей проєкт вносить нове звучання у християнську традицію. Капличка, що була не лише місцем молитви, але й волонтерським штабом, показує, як під час війни простір сакрального розширюється, об'єднуючи віру, служіння ближньому і боротьбу за свободу. Церква в умовах війни стає не лише місцем духовної підтримки, але й точкою, де люди шукають захисту, взаємодопомоги, і часто — надії на майбутнє⁴⁴.

Художники, такі як Ярема Стецик, своїми роботами переосмислюють межі між сакральним і сучасним, створюючи мистецтво, яке вплітає релігійні символи

⁴³ Див. Додаток Б. Рис. 2.

⁴⁴ Асатурян Н., Яців Д. В Івано-Франківську до річниці визволення Херсона відкрили виставку відеоінтерв'ю та світлин з деокупованого міста [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://suspilne.media/615225-v-ivano-frankivsku-do-dna-vizvolenna-hersona-vidkrili-vistavku-videointervu-tasvitlin-z-deokupovanogo-mista/> (дата звернення: 22.09.2024 р.).

в контекст війни. Це не просто мистецький проєкт, це — новий спосіб взаємодії з вірою в складних обставинах. І коли на виставці показують відеоінтерв'ю зі священниками, які під час окупації проводили служби українською мовою, це підкреслює силу духу, яка зберігається навіть у найважчі моменти. Такі проєкти також впливають на церковні спільноти. Літургія і молитва тепер стають більш осмисленими, вони включають у себе пам'ять про страждання та жертви, які приносить війна. Для віруючих відвідувачів виставки це є нагадуванням, що віра — це не лише духовний ритуал, але й активна частина реальності, яка підтримує людей у найтемніші часи. Церква через такі проєкти знаходить нові способи взаємодії зі своєю паствою, адаптуючи молитву і ритуали до тих викликів, що постають перед суспільством⁴⁵.

Виставка Тетяни Думан «Одкровення» в Івано-Франківську — це не лише показ мистецтва, а й символ глибокого зв'язку між творчістю та духовністю. У часи, коли країна переживає страшенні потрясіння, такі експозиції стають важливими майданчиками для відображення переживань, надій і переживань народу. Тетяна Думан, як особистість, відзначалася активною громадянською позицією. Її участь у Помаранчевій революції та Євромайдані свідчить про те, що вона не лише творила мистецтво, а й була частиною важливих історичних моментів, які формували сучасну Україну. В її творах відчувається глибоке бажання донести до глядачів не лише красу, а й правду, що спонукає до роздумів про віру, надію і стійкість у важкі часи. Виставка «Одкровення» стала місцем, де глядачі могли зупинитися і замислитися про цінності, які є основою української ідентичності. Сакральні сюжети в її картинах могли не лише захоплювати, але й надавати глядачам можливість задуматися над питаннями віри, моралі та

⁴⁵ Асатурян Н., Яців Д. В Івано-Франківську до річниці визволення Херсона відкрили виставку відеоінтерв'ю та світлин з деокупованого міста [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://suspilne.media/615225-v-ivano-frankivsku-do-dna-vizvolenna-hersona-vidkrili-vistavku-videointervu-tasvitlin-z-deokupovanogo-mista/> (дата звернення: 22.09.2024 р.).

спільної долі. Зв'язок між мистецтвом і релігією стає особливо актуальним у контексті війни, де духовність відіграє важливу роль у підтримці морального духу⁴⁶.

Втрата Тетяни Думан стала великим ударом для культурної спільноти. Її мистецька діяльність і активізм залишили слід у серцях багатьох людей. Виставка не лише вшановує її пам'ять, але й нагадує про важливість творчості у формуванні нашого бачення світу, про те, як мистецтво може служити джерелом натхнення, сподівання і об'єднання людей у важкі часи. Такі проєкти є не лише платформою для експресії, але й створюють простір для діалогу, допомагаючи спільноті знайти сили йти далі, попри всі труднощі.

Мистецтво в Івано-Франківську за останні два роки стало справжнім каталізатором змін у християнському світогляді, відкриваючи нові горизонти для розуміння віри та духовності в умовах війни. Виставки, які проводяться незважаючи на труднощі воєнного часу, стають не просто місцем для демонстрації творчості, а й простором для глибокого осмислення болючих тем, що турбують суспільство.

В умовах конфлікту та невизначеності, художники беруть на себе відповідальність за те, щоб не просто відобразити реальність, а й переосмислити її в контексті духовності та віри. Виставки, як-от «Одкровення» Тетяни Думан, чи «Сакральне-сучасне», стали важливими віхами в культурному житті міста, адже вони не лише фіксують сьогодення, але й допомагають людям знайти сенс у переживаннях, з якими стикається український народ. У цей складний час, коли багато людей шукають відповіді на запитання про віру, справедливість та моральність, мистецтво виконує роль провідника. Відкриті кураторські екскурсії, інтерв'ю та особисті історії стають формою арт-терапії, надаючи

⁴⁶ Характерна малярська манера: у Франківську відкрилася виставка художниці Тетяни Думан [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://kurs.if.ua/society/harakterna-malyarska-manera-u-frankivskuvidekrylasya-vystavka-hudozhnyczy-tetyany-duman/> (дата звернення: 25.09.2024 р.).

можливість глядачам не лише дивитися, але й відчувати, співпереживати. Завдяки цьому, християнські цінності, такі як любов, милосердя і надія, отримують новий контекст, стають ближчими та зрозумілішими в умовах випробувань.

Крім того, в умовах війни й незавершеності багатьох проєктів, художники стають більш відкритими до нових ініціатив, прагнучи активно взаємодіяти з громадою. Це підкреслює важливість спільної творчості як засобу подолання болю і втрати. Різноманітність форм і жанрів, які з'являються на виставках, свідчить про те, що мистецтво не стоїть на місці, а адаптується до нових реалій, перетворюючись на важливий інструмент соціального діалогу. В результаті, такі мистецькі проєкти в Івано-Франківську формують новий образ християнства, яке стає більш людяним і відкритим, готовим слухати і приймати. Це не просто змінює сприйняття віри, але й нагадує про те, що навіть у найтемніші часи можна знайти світло, надію і спільність через мистецтво.

2.3. Межі і основні концепти поняття «Сакральне мистецтво» в сучасному богослов'ї і мистецтвознавстві

У сучасному світі поняття "сакральне мистецтво" стає предметом глибокого дослідження та обговорення в багатьох галузях науки, серед яких особливе місце займають богослов'я та мистецтвознавство. Сакральне мистецтво відображає важливий аспект віри та духовності, і, отже, воно відіграє важливу роль у сучасному суспільстві як засіб вираження релігійних та духовних переконань.

У цьому підрозділі магістерської роботи ми розглянемо межі та основні концепти поняття "сакральне мистецтво" в сучасному богослов'ї і мистецтвознавстві. Ми вивчимо різні тлумачення цього терміну та спробуємо з'ясувати, які аспекти віри, духовності та культурного спадку відображає сучасне сакральне мистецтво.

Цей підрозділ надасть можливість глибше зрозуміти поняття сакрального мистецтва в сучасному контексті та висвітлить роль, яку воно відіграє в сучасному богослов'ї і мистецтвознавстві.

У світлі історичних подій та розвитку мистецтва можна спостерігати важливий феномен, який супроводжує як "конструктивні", так і "деструктивні" моменти в історії мистецтва, зокрема сакрального. Однак ці події часто мають несподіваний бік та відображають зміни в художньому просторі та суспільстві.

Наприклад, іконоборчі гоніння та руйнування мистецької спадщини в Візантії призвели до переосмислення та відродження художнього спадку в Італії. Ця нова художня атмосфера стала важливою передумовою для Передвідродження та Відродження. Падіння Візантійської імперії у XV столітті призвело до переміщення центру православного мистецтва на Русь, що стала важливою спадкоємницею культурного спадку. Однак, з часом в сучасному

мистецтві Русі стало помітно менше релігійного впливу, і ікони поступово стають менш відмінними від світського мистецтва.

Найбільша катастрофа прийшла в 1917 році, коли безбожники набули влади в колишній Російській імперії, що призвело до антихристиянських репресій та руйнування церковних об'єктів і інфраструктури церковного мистецтва. У той же час, у мистецтві XX століття зростає роль символів та нефігуративних зображень, що демонструє регрес від образів до знаків. Ця протилежність "конструктивного" та "деструктивного" впливу на сакральне мистецтво підкреслює важливість вивчення цього феномену та його впливу на художню творчість і суспільство в цілому.

Україна переживала значний культурний ренесанс з початку 1990-х років, коли поняття "сакральне мистецтво" стало швидко набирати популярності і було активно вивчено від заходу до сходу країни. Цей феномен був важливою частиною культурного відродження. Все це стало можливим завдяки проведенню двох міжнародних конференцій в Львівській академії мистецтв, спеціалізованих на вивченні "українського сакрального мистецтва".

Цей інтенсивний процес вивчення та популяризації сакрального мистецтва в Україні взяв свій початок у 1992 році, коли випускники Львівського інституту прикладного та декоративного мистецтва виконали дипломні роботи для церкви святого Покрови у Львові. Ця ідея була підтримана в Українському Католицькому Університеті імені святого Климента Папи в Римі та Інституті народознавства Академії наук України.

Головною метою цих конференцій було глибше вивчення традицій українського релігійного мистецтва та культури. Їхні організатори також прагнули сприяти утвердженню гуманістичних християнських цінностей,

особистості та громадянської злагоди, сприяючи розвитку та будівництву Української держави⁴⁷.

У першому збірнику вміщено понад двадцять статей, що відкривають глибокі аспекти духовності в мистецтві Київської Русі-України. Автори досліджень дотикаються складних питань колізій, які існують в українському сакральному мистецтві, і відображають ідеї національної святості. Кожна стаття підкреслює важливість національної спадщини та унікальності української духовності.

Серед тем, що розглядаються в цьому виданні, також є статті, що присвячені деталям мистецтва, наприклад, різьбленню у внутрішньому оздобленні храмів східного обряду. Автори також розглядають сакральну функцію в українській кераміці XIX-XX століть, розкриваючи таємниці та символіку, які сховані в цьому виді мистецтва.

Цей збірник статей є важливим кроком у вивченні, популяризації та розумінні сакрального мистецтва України та його впливу на духовний розвиток нації. Він відкриває широкий круг питань, пов'язаних з мистецтвом та релігією, і заохочує читачів відкривати нові глибини у світі української культури і духовності.

З одного боку, атеїстична ідеологія, яка мала своєрідний вплив на громадське життя, намагалася витіснити всі вияви "священного" і будь-яку богословську інформацію на узбіччя⁴⁸. Це проявлялося в тому, що у радянських енциклопедичних довідниках терміни "священне" чи "святе" дуже довго використовувалися у лапках, що свідчило про недооцінку і навіть знецінення цих понять. У друкованих працях з образотворчого мистецтва та архітектури замість терміну "іконопис" частіше вживали вираз "давній живопис", виключаючи з

⁴⁷ Сучасне мистецтво і народна творчість. Народне мистецтво. 1999. № 3–4. С. 35.

⁴⁸ Кравич Д. Універсалізм дизайну як мистецтва ідеї, форми та функції. *Академ-дизайн*: Вісник української академії дизайну (Львів). 2003. № 1. С. 126–144.

інформації будь-який зв'язок з релігійними образами. Фотографії храмів ретельно ретушувалися так, щоб приховати видимість хрестів та інших символів християнства.

Такий підхід відображав стремління режиму обмежити релігійний вплив та видимість церковних символів у суспільстві. Однак це також свідчило про спротив та витривалість віри та культурної спадщини, яка продовжувала існувати під покровом ідеології того часу.

На початку радянської епохи, коли атеїстична ідеологія намагалася витіснити релігійний контекст з громадського життя, багато аспектів національної культури, включаючи рушник, потрапили під вплив цієї політики. Вище вказані лапки навколо термінів "священне" та "святе" у радянських виданнях свідчили про спробу відокремити їхнє значення від релігійного контексту. Однак, навіть під таким тиском, деякі вияви культури, як рушник, зберегли свою символічну і священну цінність для українського народу.

Рушник, вбачаючи його в різних аспектах, можна розглядати як важливий артефакт, який зберігає зв'язок зі священним, але в контексті національної та культурної спадщини України. Він був символом української традиції, єдності та спільності, навіть якщо спрощений лексично і використовується в секулярних контекстах. Ідея "священного" українського рушника, звісно ж, несе у собі значення глибше, ніж просто релігійне.

Це показує, що навіть в умовах спроби витіснення релігійного впливу, культурна спадщина зберігала свої зв'язки зі священним та священною. Релігійність і духовність вкорінені в культурі народу і виявляються не лише через релігійні обряди, але й через різноманітні символи і об'єкти, такі як рушник. Такі елементи культури зберігають і віддзеркалюють глибокі та багатогранні аспекти національної ідентичності та духовності⁴⁹.

⁴⁹ Сучасне мистецтво і народна творчість. Народне мистецтво. 1999. № 3–4. С. 35-42.

Рушник, коли він прикрашає могильний хрест чи родинні фотографії, продовжує відігравати свою роль зберігача священних та сакральних значень. Однак, коли його використовують як прикрасу для портретів Леніна чи Сталіна, він виходить за межі священного та сакрального контексту і, відзначимо, профанується, оскільки стає частиною ідолослужіння.

Ця ситуація дає нам можливість зробити важливий висновок: поняття святості не є універсальним для всіх громадських груп, і його визначення не може бути обмежене нормами доброго наміру загальнолюдської моралі чи правилами взаємоповаги. Що вважається священним для одних, те може бути профанованим для інших. Наприклад, ікона може бути святиною для православних чи католиків, а для протестантів чи атеїстів вона може мати виключно історико-культурне значення. У разі релігійної антипатії, вона може сприйматися як ідол, що потребує знищення. Цей принцип також підтримується і в інших релігіях. Як приклад, деякі мусульмани вважають зображення людей чи тварин на малюнках чи фотографіях за ідолослужіння, тоді як інші мусульмани можуть розглядати це як прийнятний образ. Отже, сакральність має різний контекст для різних культур і віросповідань. Це важливо враховувати при організації виставок та подій, присвячених релігійному мистецтву, адже вони мають різний сенс для різних груп людей.

Поняття "канонічне мистецтво" має різні тлумачення, проте сучасні дослідники, зокрема музеєзнавець і мистецтвознавець Віталій Козінчук, вважає, що різні розуміння терміну "канон" у науці можуть доповнювати одне одного, розкриваючи різні аспекти, пов'язані з нормативністю православного мистецтва порівняно з іншими культурними традиціями⁵⁰.

⁵⁰ Див. наукові публікації В. Козінчука: Козінчук В. Р. Емоційно-експресивні та стильові особливості канонічного культового живопису Руси-України XIII–XIV ст. *Вісник КНУКіМ*. Серія: Мистецтвознавство. Збірник наукових праць. Київ, 2020. Вип. 42. С. 29–35.; Козінчук В. Р. Західноєвропейські естетичні мотиви в іконах з колекції Музею мистецтв Прикарпаття. *Християнство – духовна основа українського народу (до*

1030–річчя хрещення України-Руси). Матеріали науково-практичної конференції (Івано-Франківськ, 8 жовтня 2018). Івано-Франківськ. С. 103–112.; Козінчук В. Р. Зворушлива природа галицьких ікон. *Мистецтво Прикарпаття в соціокультурному просторі України (на пошанування 90-ї річниці від дня народження Михайла Фіголя)*. Науковий збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. (Івано-Франківськ, 2017). Івано-Франківськ. С. 158–165.; Козінчук В. Р. Іконографічний канон у мистецтві: «православна ікона» vs «релігійна картина». *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку*. Науковий збірник. Рівне, 2019. Вип. 32 С. 148–153.; Козінчук В. Р. Іконографічний канон у світлі українського мистецтва: постановка проблеми. *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку*. Науковий збірник. Рівне, 2019. Вип. 30 С. 108–115.; Козінчук В. Р. Іконографічний канон як богословський імператив. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич, 2020. Вип. 28. Том 5. С. 116–120.; Козінчук В. Р. Невизнаний геній Антон Залуський. *Добрий Пастир*. Науковий збірник Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого. Івано-Франківськ, 2014. Вип. 5. С. 304–313.; Козінчук В. Р. Іконографічні особливості української ікони «Серця Христового»: на межі іконописного візантійського канону та західноєвропейської естетики. *Advances of science :Proceedings of articles the international scientific conference. (Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 28 вересня 2018)*. Karlovy Vary–Kyiv. С. 30–34.; Козінчук В. Р. Іконографічні правила для написання нових ікон на честь святих УГКЦ. *Метрон*. 2016. № 13. С. 141–159.; Козінчук В. Р. Музей мистецтв Прикарпаття в реаліях нашого часу: виклики сьогодення. *Роль музею у збереженні, реставрації та популяризації культового надбання : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Івано-Франківськ, 8–9 вересня 2015)*. Івано-Франківськ. С. 165–169.; Козінчук В. Р. Народні ікони Східного Поділля (за матеріалами виставки з колекції Олександра Чернова). *Народознавчі зошити*. Львів, 2019. № 1 (145). С. 35–40.; Козінчук В. Р. Особливості формування, історія розвитку іконографічної традиції Прикарпаття та її вплив на релігійне і культурне життя Станиславівської / Івано-Франківської єпархії – Івано-Франківської митрополії УГКЦ у 1885–2015 рр. *Добрий Пастир*. Науковий збірник Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого. Івано-Франківськ, 2015. Вип. 7. С. 27–44.; Козінчук В. Р. Педагогічні аспекти української канонічної іконографії на межі XVII–XVIII століть. *Народознавчі зошити*. Львів, 2020. № 1 (145). С. 21–26.; Козінчук В. Р. Проблеми становлення іконографічного канону у візантійській традиції. *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку*. Науковий збірник. Рівне, 2019. Вип. 33 С. 14–19.; Козінчук В. Р. Славетна доба українського козацтва в колекції Музею мистецтв Прикарпаття. *Галич і галицька земля*. Матеріали науково-практичної конференції (Галич, 25 жовтня 2018). Галич. С. 23–32.; Козінчук В. Р. Трансформація іконографічного канону на прикладі українських маріологічних ікон типу «Одигітрія» XVIII–XIX століть. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Мистецтвознавство. Тернопіль, 2019. Вип. 41. С. 195–202.; Козінчук В. Р. Українська ікона на тлі ренесансно-маньєристичної та бароково-рокайлевої доби. *Карпати: людина, етнос, цивілізація : збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції «Гошівська обитель у духовному і культурно-історичному житті України: феномен українського греко-католицького чернецтва» до 400-річчя Чину святого Василя Великого*. Івано-Франківськ, 2017–2018. Вип. 7–8. С. 264–269.; Козінчук В. Р. Формування та еволюція ранньої християнської канонічної іконографії в культовому мистецтві першого тисячоліття. *Актуальні питання гуманітарних наук*.

Науковці визначають "канон" як кількісно-структурну модель художнього твору, яка слугує принципом побудови інших творів мистецтва того ж стилю. Ця модель стає взірцем і критерієм для оцінки інших мистецьких творів, які відповідають художньому канону. Інші визначення вказують на загальну закономірність у структурі образів та форми художніх творів.

Потреба в "іконописному каноні" виникає тоді, коли з'являються чужі впливи та стає необхідним фіксувати норми, які мають бути дотримані у православному мистецтві. В іконописі порушення "канону" особливо відчутне, оскільки ікона - це насамперед образ, тоді як у зодчестві форма храму не завжди є образотворчою. Термін "канонічність" визначає обрані норми та параметри у створенні мистецьких творів. Ця концепція стосується не тільки церковного мистецтва, але також і інших видів мистецтва.

Зазвичай поняття "канонічності" в мистецтві застосовується ширше і може включати критерії, які визначають "канонічний" чи "неканонічний" стиль, образ або форму в мистецтві. Проте, найважливіше, що сучасні науковці розуміють, що ця концепція має різні тлумачення та застосування в залежності від контексту та культурних традицій⁵¹.

Спроби вивести "сакральне мистецтво" з "онтологічного" або "ідеаціонального" визначення можуть бути не переконливими, оскільки ці терміни теоретично можуть відрізнити мистецтво за різними аспектами, але це не завжди відображає сутність сакрального мистецтва.

На думку американського соціолога Пітіріма Сорокіна, сакральне мистецтво може бути визнане найбільш духовним, але визначення на основі

Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич, 2020. Вип. 27. Том 6. С. 21–25.; Козінчук В., Біланич М. Дослідження зображення природи на іконах і образах з колекції Закарпатського обласного краєзнавчого музею ім. Тиводара Легоцького та Музею мистецтв Прикарпаття. *Добрий Пастир*. Науковий збірник Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого. Івано-Франківськ, 2017. Вип. 10–11. С. 152–170.

⁵¹ Клименко О. До проблеми вивчення канону в іконописі. *Ант*. 2002. № 7–9. С. 59–64.

"ідеаціонального" критерію може бути обмеженим і недостатнім для відображення різноманітності і суті сакрального мистецтва. Сакральне мистецтво може включати в себе різні стилі, форми та вираження, і важливо враховувати його контекст і призначення.

Спроби визначити сакральне мистецтво через трансцендентні ідеї, поетику величавості, лаконічність і символічність можуть бути корисними для розуміння певних аспектів сакрального мистецтва, але вони не повинні обмежувати його загальну і різноманітну природу. Сакральне мистецтво може виявлятися у різних формах і стилях, відображати різні релігійні та духовні традиції, і визначення його повинно бути гнучким і здатним відображати цю різноманітність⁵².

Сакральне мистецтво не обмежується виключно рисами величавості і монументальності, які були характерні для традиційного церковного мистецтва. Замість цього, воно може виявлятися у великій різноманітності форм і виразів, навіть у найменших і повсякденних речах, таких як квіти чи фрукти.

Сакральне мистецтво може проявлятися в спрощених формах і символах, які нагадують нам про духовність та присутність в Божественному. Важливо розуміти, що сакральність полягає не тільки у величі чи вражаючій монументальності, а в глибокому зв'язку з духовністю та священним⁵³.

Ця ідея відкриває двері для розуміння сакрального мистецтва як щось, що може бути присутнім у нашому повсякденному житті і нагадувати нам про духовну сутність світу. Таким чином, сакральне мистецтво може бути дещо, що глибоко вкорінене в нашому житті і сприяє нашій духовній рефлексії навіть у найпростіших речах, таких як яблуко чи квітка.

⁵² Кравич Д. Універсалізм дизайну як мистецтва ідеї, форми та функції. *Академ-дизайн: Вісник української академії дизайну* (Львів). 2003. № 1. С. 126–144.

⁵³ Сучасне мистецтво і народна творчість. Народне мистецтво. 1999. № 3–4. С. 35-42.

Роздуми про поняття "канонічне мистецтво" відображають складність і розмитість самого цього терміну. Дійсно, поняття "канонічне мистецтво" може бути інтерпретоване по-різному в залежності від контексту і сприйняття.

Канонічне мистецтво, в сутності, відображає традиційні, нормативні аспекти мистецтва, які визначені певними культурними стандартами, релігійними доктринами або іншими нормами. Однак і саме поняття "канон" може бути розмитим і містити різні варіанти інтерпретації.

У контексті сакрального мистецтва розмитість поняття "сакральне мистецтво" може відобразити багатоаспектність цього явища. Сакральне мистецтво не обмежується виключно формальними правилами і нормами, але також включає в себе глибокий духовний і символічний контекст⁵⁴.

Ця розмитість і багатогранність може бути важливою перевагою, оскільки вона дозволяє мистцям і вченим досліджувати та виражати різноманітні аспекти сакрального мистецтва без обмеження на конкретних канонах або рамках. Це відкриває двері для творчості та досліджень у цій галузі і дозволяє кожному індивідуалу вільно сприймати і розуміти сакральне мистецтво відповідно до власного духовного досвіду і переконань.

Постановка питання про специфічність поняття "канон" у термінологічному полі богослов'я та мистецтвознавства є важливою для розуміння взаємозв'язку цих двох сфер.

У богослов'ї поняття "канон" часто відноситься до нормативних аспектів релігійних вчень і вірувань. В цьому контексті "канон" може вказувати на офіційні доктринальні норми, правила віросповідання та богословські інтерпретації священних текстів.

У мистецтвознавстві поняття "канон" часто використовується для пояснення стандартів і норм, які визначають прийняті структури, форми і стилі

⁵⁴ Клименко О. До проблеми вивчення канону в іконописі. Ант. 2002. № 7–9. С. 59–64.

в ділянці мистецтва. У цьому контексті "канон" може вказувати на традиційні норми, які впливають на творчий процес і визначають, що вважається високим мистецтвом в конкретній культурній та історичній спільноті.

Зараз у мистецтві і богослов'ї можливий плюралізм та різноманітність тлумачень "канону", і важливо розуміти, як саме це поняття використовується в конкретному контексті. Ваша ідея про те, що "канон" має бути внутрішнім настроєм художника та частиною його культурного середовища, яка впливає на його творчий процес, є цікавою і може відображати співробітництво між релігійними і мистецькими аспектами.

Розуміння поняття "канон" в різних сферах допомагає краще розуміти взаємозв'язок між релігійною традицією і мистецтвом та як ці два аспекти можуть взаємодіяти для створення сакральних творів мистецтва.

У підрозділі "Межі і основні концепти поняття 'Сакральне мистецтво' в сучасному богослов'ї і мистецтвознавстві" ми розглянули ключові аспекти цього поняття і його значення в сучасному контексті. Визначено, що поняття "сакральне мистецтво" – це важливий елемент взаємодії між релігійними та мистецькими сферами.

Однією з центральних ідей є те, що "сакральне мистецтво" не обмежується тільки церковною сферою і може існувати як в окремих релігійних обрядах, так і в позарелігійних контекстах. Основна увага приділяється тому, як поняття "сакрального" і "канону" сприймаються та інтерпретуються в богослов'ї і мистецтвознавстві.

Досліджено різні тлумачення "сакрального мистецтва" і його зв'язок з "канонічним мистецтвом". Вказано, що "сакральне мистецтво" може бути більш широким та гнучким поняттям, що охоплює різноманітні твори і вираження, включаючи не тільки мистецтво, пов'язане з релігійними темами, але і те, що викликає відчуття святості та духовності.

Отже, цей підрозділ допомагає глибше розуміти поняття "сакральне мистецтво" в контексті сучасного богослов'я і мистецтвознавства та підкреслює важливість вивчення взаємозв'язку між цими двома сферами для розкриття багатогранності сакрального висловлення в мистецтві.

Висновки II розділу.

У другому розділі ми розглянули складний взаємозв'язок між війною, миром і релігійністю, зокрема через призму християнства, сучасного мистецтва та сакрального мистецтва. Концепти «війни» і «миру» в християнській традиції виявляються не лише теоретичними, а й практичними аспектами, що впливають на формування моральних норм та цінностей у суспільстві. Християнство пропонує глибокі роздуми про природу конфлікту та шляхи до примирення, що є особливо актуальним у контексті сучасних воєнних конфліктів, зокрема в Україні.

Сучасне мистецтво, яке виникає на тлі війни, стає потужним інструментом вираження переживань і болю, а також механізмом соціальної критики. Досвід Івано-Франківська демонструє, як місцеві митці реагують на реалії війни, збагачуючи культурний дискурс та відкриваючи нові горизонти для діалогу між Церквою і суспільством. Мистецтво не лише відображає стан суспільства, але й сприяє його зціленню, утворюючи простір для співпереживання та розуміння.

Поняття «сакральне мистецтво» в сучасному богослов'ї та мистецтвознавстві підкреслює важливість духовного виміру в художньому процесі. Межі та концепти сакрального мистецтва розширюються, відкриваючи нові можливості для пізнання та сприйняття святості у повсякденному житті. Це мистецтво виконує не лише естетичну роль, але й функцію виховання, формуючи духовний стан людей і суспільства в цілому.

Отже, війна, мир і релігійність — це не лише теоретичні категорії, але й також активні складові культурного процесу, які взаємодіють між собою, впливаючи на формування української культурної ідентичності. Розуміння цього взаємозв'язку дозволяє глибше усвідомити роль мистецтва і релігії в суспільстві, особливо в умовах війни, і підкреслює важливість пошуку шляхів до миру та примирення через культурні практики.

РОЗДІЛ 3

КУЛЬТУРНИЙ І ДУХОВНИЙ ВИМІР У ЗМІЦНЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА МІЖНАРОДНОГО ВПЛИВУ

Сучасний світ постійно стикається з викликами глобалізації, що впливають на різні аспекти національної безпеки, зокрема на культурний і духовний. В умовах інформаційних атак, гібридних воєн і посилення міжнародної конкуренції за вплив, духовна та культурна складові стають важливими інструментами для формування стабільного суспільства та зміцнення національної ідентичності. Розуміння ролі цих компонентів є ключем до побудови стратегії, здатної захистити Україну в інформаційному просторі, зміцнити її міжнародні позиції та підтримати соціальну згуртованість.

Третій розділ досліджує проблеми: як культурний і духовний сектори можуть сприяти посиленню національної безпеки та забезпеченню міжнародного впливу України. У фокусі аналізу – взаємодія культури та духовності з інформаційною безпекою, роль «м'якої сили» та церковної дипломатії в геополітичних стратегіях, а також сучасні підходи до залучення уваги вірян до релігійного життя.

Цей розділ складається з трьох підрозділів. У першому з них йде мова про внесок культурного і духовного сектору в боротьбу з дезінформацією та підвищення інформаційної стійкості українського суспільства. Зміст другого зосереджений на потенціалі «м'якої сили» та церковної дипломатії в міжнародних відносинах. Третій підрозділ аналізує інструменти впливу на свідомість вірян, розглядаючи концепт «дизайну думки» як спосіб модернізації церковного спілкування.

Розділ спрямований на виявлення практичних аспектів використання культурного і духовного потенціалу у сучасній державній і суспільній стратегії, що є особливо важливим для України у період боротьби за незалежність і міжнародну суб'єктність. Культурний і духовний вимір займають особливе місце в системі цінностей, що формують національну ідентичність та суспільну єдність. У сучасному глобалізованому світі ці сфери стають не лише оберегами духовного спадку, але й дієвими інструментами впливу. Вони здатні зміцнювати соціальні зв'язки, посилювати внутрішню стійкість суспільства та сприяти його міжнародній самореалізації. Адже культура, за своєю суттю, є не лише свідченням минулого, але й засобом побудови майбутнього, а духовність – джерелом морального орієнтиру в умовах турбулентності та викликів.

Особливу роль відіграють культурні й духовні механізми у зміцненні інформаційної безпеки. В епоху «пост-правди», коли інформація може бути зброєю, здатною руйнувати суспільства зсередини, культура виступає своєрідним фільтром, який дозволяє розрізняти істинне та хибне. Водночас духовність, що апелює до глибинних цінностей людини, слугує опорою у збереженні моральної цілісності суспільства.

Церковна дипломатія й концепція «м'якої сили» додають нові грані до сучасних стратегій політичного впливу. Сьогодні Церква виходить за межі виключно релігійного дискурсу, ставши важливим гравцем у геополітичному просторі. Вона формує унікальну комунікаційну платформу, де перетинаються культура, традиція і політика. Це особливо актуально для України, яка через війну та зовнішні впливи змушена активно захищати свою духовну й культурну ідентичність на міжнародній арені.

Утім, успіх залежить і від того, наскільки глибоко Церква розуміє виклики сучасності. Чи здатна вона знайти мову, яка буде зрозумілою для сучасної людини? У цьому контексті виникає питання оновлення форм комунікації,

зокрема використання концепції «дизайну думки», що спрямована на привернення уваги до церкви як до живого і динамічного інституту.

Таким чином, третій розділ досліджує як синтез культурних та духовних чинників допомагає будувати національну стійкість і зміцнювати позиції України у світі. Він не лише аналізує існуючі практики, але й пропонує нові підходи до використання цього потенціалу в умовах сучасних викликів, де естетика, етика та політика утворюють єдине ціле.

3.1. Роль культурного і духовного сектору у посиленні інформаційної безпеки України

В сучасному світі інформаційна безпека стає одним із ключових аспектів національної стратегії. В умовах інформаційної війни, що супроводжує традиційні форми агресії, захист суспільної свідомості та національної ідентичності набуває першорядного значення. Україна, яка тривалий час перебуває під впливом зовнішніх дезінформаційних кампаній, має значний потенціал у сфері культурного і духовного впливу для посилення своєї інформаційної стійкості.

Культурний сектор, будучи відображенням національної пам'яті, традицій та світоглядних засад, формує основи критичного мислення та здатності суспільства до самоідентифікації. Через мистецькі практики, літературу, кіно, музику й інші форми культурного вираження можна не лише популяризувати ідею національної єдності, а й протидіяти зовнішнім спробам маніпуляції громадською думкою. Наприклад, популяризація української мови та культури як базових маркерів національної ідентичності виступає інструментом у боротьбі з інформаційними атаками, спрямованими на підрив державності.

Духовний сектор, своєю чергою, сприяє формуванню морального стрижня суспільства. Релігія та духовні традиції мають величезний вплив на світогляд людини, адже апелюють до її глибинних цінностей. Церкви та релігійні організації в Україні можуть виконувати роль своєрідних духовних «маяків», які орієнтують громадян у часи криз. Більше того, вони здатні пропонувати альтернативну систему цінностей, яка протистоїть пропагандистським наративам, що мають на меті посіяти розбрат і зневіру.

Інформаційна безпека також передбачає активну взаємодію культурного і духовного секторів з сучасними медіа. Культурні й духовні інституції можуть стати платформами для створення якісного контенту, який відповідає на інформаційні виклики. Це включає створення документальних фільмів, публічних лекцій, арт-проектів, що висвітлюють актуальні питання національної історії, культури та духовності.

Важливою складовою є й міжнародна культурна дипломатія. Поширення українських культурних продуктів за кордоном, організація виставок, концертів, презентація українських релігійних традицій сприяють формуванню позитивного іміджу України та посиленню її інформаційної безпеки на глобальному рівні.

Таким чином, культурний і духовний сектор виступають не лише оборонними механізмами, а й стратегічними інструментами у формуванні інформаційної стійкості України. Вони забезпечують не лише захист від зовнішніх інформаційних атак, а й підтримку внутрішньої єдності, що є фундаментом для побудови незалежної та сильної держави.

Гарантування інформаційної безпеки у сучасному суспільстві стає багатовимірним завданням, яке охоплює не лише технічний, але й культурно-духовний аспекти. Церква та сакральне мистецтво, як носії духовних цінностей і національної ідентичності, відіграють у цьому процесі важливу роль. Сучасний етап суспільного розвитку, спрямований на формування інформаційного

суспільства, з одного боку, створює умови для швидкого доступу до знань і обміну інформацією, а з іншого – відкриває нові ризики, пов'язані з маніпуляцією свідомістю, поширенням дезінформації та руйнуванням моральних орієнтирів. У цьому контексті Церква виступає як духовний маяк, що допомагає суспільству зберігати моральну рівновагу та стійкість до інформаційних загроз.

Сакральне мистецтво також відіграє важливу роль в інформаційній безпеці. Воно не лише зберігає й передає духовні цінності, але й формує естетичний і моральний світогляд, що протистоїть спрощеним та маніпулятивним інформаційним потокам. Ікона, наприклад, є не лише твором мистецтва, а й глибоким джерелом духовного змісту, яке здатне впливати на свідомість людини, формуючи її стійкість до деструктивних інформаційних впливів.

Нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки не може ігнорувати духовно-культурний вимір. Церква, як інституція, здатна активно співпрацювати з державою, пропонуючи свої традиційні цінності для формування морального підґрунтя суспільства. Наприклад, у боротьбі з пропагандою чи дезінформацією Церква може виступати як авторитетне джерело правдивої інформації та орієнтир для тих, хто шукає істину.

Отже, гарантування інформаційної безпеки – це не лише питання технологій чи права. Це також виклик для духовних і культурних інституцій, які покликані нагадувати суспільству про його глибинні цінності, виховуючи в ньому моральну зрілість та інформаційну стійкість. Церква та сакральне мистецтво, як частина цієї великої системи, можуть і повинні відігравати свою унікальну роль у цьому процесі.

В українському законодавстві поняття «інформація» визначено через Закон України «Про інформацію», який встановлює, що інформація включає будь-які відомості або дані, що можуть бути збережені на матеріальних носіях

або відображені в електронному вигляді. Однак це визначення, хоча й важливе для сучасного правового контексту, має певні обмеження, оскільки не враховує стрімкий розвиток цифрових технологій та інформаційних потоків у сучасному суспільстві. Також, важливим є той факт, що сам Закон був прийнятий ще у 1992 році, коли не було передбачено багатьох сучасних загроз, що виникли через розвиток інтернету та соціальних мереж⁵⁵.

З огляду на ці зміни, важливою складовою інформаційної безпеки є не лише правове регулювання, але й культурно-духовні аспекти. Церква і сакральне мистецтво, як частина духовного простору, можуть відігравати свою унікальну роль у формуванні стійкості суспільства до інформаційних загроз. У цьому контексті сакральне мистецтво, як частина духовної та культурної спадщини, не лише передає глибокі символи віри, але й виступає своєрідним бар'єром проти негативних впливів інформаційного простору.

Проте важливо відзначити, що концепція інформаційної безпеки, закріплена в Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», також зіштовхується з певними проблемами. Вона визначає інформаційну безпеку як стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, що передбачає захист від негативного впливу інформації та зловживань в інформаційних технологіях. Проте вона не враховує, наскільки важливим є духовно-моральний контекст цієї безпеки⁵⁶.

Сакральне мистецтво може стати важливою частиною цього контексту, оскільки воно не лише є інструментом збереження духовної ідентичності, але й може виконувати роль захисту від інформаційних загроз, які руйнують моральні

⁵⁵ Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2658-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення 24.11.2024).

⁵⁶ Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 09.01. 2007 р. № 537-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text> (дата звернення 25.11.2024).

цінності суспільства. Наприклад, ікони, фрески, скульптури та інші сакральні твори мистецтва несуть у собі не лише релігійні символи, але й моральні настанови, що формують світогляд людини, протистоячи поширенню дезінформації та фальшивих ідеологій.

У контексті забезпечення інформаційної безпеки важливо не лише зберігати фізичні носії інформації, але й охороняти духовну цілісність суспільства, не дозволяючи руйнівним інформаційним впливам проникати в свідомість людей. Сакральне мистецтво, у свою чергу, має потенціал не тільки зберігати ці цінності, а й активно впливати на духовний розвиток суспільства, пропонуючи йому моральну стійкість перед викликами, які не завжди можна вирішити через технічні чи правові засоби⁵⁷.

Таким чином, забезпечення інформаційної безпеки потребує комплексного підходу, де важливу роль відіграють не лише нормативно-правові акти, а й культурно-духовні складові. Церква та сакральне мистецтво здатні стати важливими елементами цього процесу, сприяючи формуванню стійкості до інформаційних загроз через глибоке розуміння і збереження духовних цінностей.

Сучасне еклезіальне мистецтво, яке включає новітні форми візуальної репрезентації релігійних образів та ідей, також може відігравати свою роль у контексті інформаційної безпеки. Хоча на перший погляд зв'язок між мистецтвом і технологічними аспектами захисту інформації може здатися неочевидним, еклезіальне мистецтво здатне створювати простори духовної стійкості, які здатні поротистояти інформаційним загрозам сучасності.

Сучасне еклезіальне мистецтво використовує цифрові інструменти для створення візуальних образів і релігійних інсталяцій, які стають своєрідними медіаторами між традиційними духовними цінностями та сучасним світом. Наприклад, мультимедійні проекти, де іконопис поєднується з інтерактивними

⁵⁷ Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 09.01. 2007 р. № 537-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text> (дата звернення 25.11.2024).

технологіями, здатні не лише привертати увагу молоді, але й виконувати освітню функцію. Вони допомагають аудиторії краще зрозуміти традиції, цінності та роль церкви в сучасному світі, захищаючи її від маніпулятивних інформаційних потоків.

Окрім того, інтеграція елементів еклезіального мистецтва у цифровий простір – наприклад, створення віртуальних галерей сакрального мистецтва чи онлайн-трансляцій богослужінь – стають своєрідною відповіддю на виклики інформаційного суспільства. Такі ініціативи не лише популяризують релігійну спадщину, але й формують інформаційну культуру, засновану на правді, моральних засадах і красі.

Таким чином, роль сучасного еклезіального мистецтва у сфері інформаційної безпеки можна розглядати як глибоко символічну, але водночас практичну. Воно забезпечує духовну інтеграцію суспільства, створюючи альтернативу поверхневим і шкідливим інформаційним потокам, а також формує моральний фундамент, необхідний для адекватного реагування на сучасні виклики. У цьому контексті еклезіальне мистецтво працює пліч-о-пліч із технологіями, стаючи своєрідним мостом між духовним і цифровим світами.

Сучасне церковне мистецтво, зокрема в умовах цифрової епохи, здатне стати не лише інструментом духовного просвітництва, але й важливим елементом у забезпеченні інформаційної безпеки, особливо коли йдеться про моральну складову захисту суспільства від маніпулятивних впливів. Комплексний підхід до забезпечення інформаційної безпеки, який поєднує програмно-технічні засоби та організаційні заходи, має паралелі з діяльністю Церкви в аспекті захисту духовної інформації та збереження моральних орієнтирів.

Церковне сучасне мистецтво, яке інтегрує в себе елементи новітніх технологій, може відігравати роль «морального аудиту», забезпечуючи відповідність цифрового простору духовним цінностям. Наприклад,

інтерактивні інсталяції, мультимедійні іконостаси чи цифрові експозиції сакрального мистецтва не тільки відображають традиційні релігійні ідеї, а й створюють середовище, яке формує стійкість до дезінформації. У цьому сенсі вони виконують подібну функцію до політики інформаційної безпеки – забезпечують захист духовного середовища від небажаних впливів.

Формування «політики духовної інформаційної безпеки» у контексті церковного мистецтва може включати розробку принципів і положень, які визначають роль релігійної естетики в умовах цифрової трансформації. Наприклад, це може бути стратегія створення та поширення релігійного контенту, який є етично відповідальним і здатним протистояти викривленим ідеям або маніпуляціям.

Роль церковного мистецтва в інформаційній безпеці також проявляється у його здатності працювати на всіх рівнях – від стратегічного до тактичного. На стратегічному рівні воно формує загальну візію духовного простору, де інформація є інструментом для розкриття істини, а не маніпуляції. На тактичному рівні, наприклад, через створення окремих проєктів, мистецтво може бути засобом безпосередньої взаємодії з аудиторією, пропонуючи духовний досвід, який протистоїть поверхневим і негативним інформаційним потокам⁵⁸.

Інвестиції в сучасне церковне мистецтво можуть бути порівняні з інвестиціями в системи інформаційної безпеки: їх ефективність оцінюється через здатність формувати ціннісну основу суспільства та стійкість до інформаційних викликів. У сучасному світі, де конкуренція за увагу людини стала глобальною, Церква через мистецтво може створювати унікальні «середовища довіри», які сприяють не лише збереженню віри, але й захисту морального порядку в інформаційному просторі. Сучасне церковне мистецтво може бути важливим

⁵⁸ Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2658-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення 24.11.2024).

інструментом духовної політики інформаційної безпеки, поєднуючи традиції та інновації для формування морально стійкого інформаційного середовища.

Культурний і духовний сектор відіграють ключову роль у забезпеченні інформаційної безпеки України, стаючи інструментами захисту національної ідентичності та протидії зовнішнім загрозам. Завдяки глибокому впливу на свідомість і цінності суспільства, ці сектори здатні формувати інформаційну стійкість, яка базується на усвідомленні власного культурного спадку, духовних традицій і моральних засад. Культура, як носій національної пам'яті, створює фундамент для критичного мислення, зменшуючи вразливість суспільства до маніпуляцій та дезінформації. Духовний вимір, апелюючи до глибинних цінностей, забезпечує моральну стійкість і сприяє збереженню соціальної єдності навіть у часи криз.

Інтеграція культурного та духовного потенціалу в інформаційну стратегію держави дозволяє не лише захищатися від зовнішніх атак, але й активно впливати на міжнародну спільноту через інструменти «м'якої сили». Це підвищує суб'єктність України на глобальній арені та сприяє формуванню позитивного іміджу країни у світі.

Отже, посилення інформаційної безпеки України неможливе без усвідомлення важливості культурного і духовного сектору. Їхній синергетичний вплив здатен стати основою для зміцнення національної стійкості, сприяючи як внутрішній гармонії, так і ефективному протистоянню зовнішнім загрозам.

3.2. «М'яка сила» і церковна дипломатія в парадигмі сучасних стратегій політичного впливу

Концепція «м'якої сили» (*soft power*) останніми десятиліттями стала невід'ємною складовою політичного впливу, яка передбачає досягнення стратегічних цілей не через примус, а через культурну привабливість, ідеї та цінності. У цій парадигмі духовність і релігійні інститути відіграють важливу роль, особливо в умовах глобальних змін, конфліктів та пошуку нових моральних орієнтирів. Для України церковна дипломатія стає потужним інструментом не лише у зміцненні національної безпеки, а й у формуванні міжнародного іміджу держави⁵⁹.

Українська культура і духовність є унікальними ресурсами, які мають потенціал впливати на міжнародну аудиторію. Поширення українського культурного продукту – від літератури до сучасного мистецтва – сприяє формуванню позитивного образу країни. Водночас церкви, як носії моральних цінностей і суспільних орієнтирів, доповнюють цей вплив через свої мережі, діалог із закордонними громадами та підтримку міжнародної солідарності.

Особливість «м'якої сили» полягає у її здатності апелювати до людських сердець і свідомості. Церковні ініціативи, засновані на гуманітарній допомозі, міжрелігійному діалозі та просуванні миру, можуть викликати довіру і підтримку з боку інших країн. Так, наприклад, Вселенський Патріархат через

⁵⁹ Ціватий В. Публічна дипломатія: традиції, тренди, та виклики (досвід і пріоритети для України). *Зовнішні справи*. 2014. № 6. С. 32-36.

надання Томосу Православній Церкві України сприяв не лише релігійній, але й політичній суб'єктності України на світовій арені⁶⁰.

Церкви, завдяки своїй глобальній присутності, часто мають більший вплив, ніж окремі держави, особливо в питаннях, пов'язаних із мораллю, соціальною справедливістю чи миротворчістю. Українські релігійні спільноти, які діють за межами країни, виконують функцію «народної дипломатії», поширюючи інформацію про Україну, її культуру та цінності.

Сучасна церковна дипломатія може бути особливо ефективною у взаємодії з українською діаспорою, яка є важливим ресурсом у просуванні національних інтересів за кордоном. Водночас вона сприяє зміцненню зв'язків із іншими країнами, наприклад, через міжконфесійні ініціативи, конференції та спільні соціальні проєкти. Однак ефективність «м'якої сили» і церковної дипломатії залежить від узгодженості дій між релігійними організаціями та державними структурами. Необхідна чітка стратегія, яка враховує національні інтереси та глобальні тренди. Важливим є уникнення інструменталізації Церкви в політичних цілях, щоб не знецінити її моральний авторитет⁶¹.

Таким чином, «м'яка сила» і церковна дипломатія стають для України важливими елементами сучасних стратегій впливу. Вони не лише зміцнюють позиції країни у світі, але й формують нову якість міжнародних відносин, засновану на духовних і культурних цінностях. Успішне використання цього потенціалу може значно посилити роль України як важливого суб'єкта глобальних процесів.

⁶⁰ Тищенко-Тишковець О. М. Практичні й теоретичні передумови виникнення публічної дипломатії як форми «м'якої сили» у системі зовнішньої політики держави. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Київ: Вид-во ІМВ, 2010. Вип. 94. Ч. I. С. 107-113.

⁶¹ Ваганова О. В. Роль засобів масової комунікації у процесі глобалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.03. Київ, 2003. 16 с.

Концепція «м'якої сили» (МС) та культурної дипломатії (КД) сьогодні стала однією з ключових стратегій міжнародного впливу, що набуває особливого значення в умовах глобалізації та інформаційно-технологічної революції. Її сутність полягає в здатності впливати на думки, переконання та поведінку людей через культурні, освітні, інформаційні й когнітивні інструменти, не вдаючись до військових чи економічних санкцій. У цьому процесі релігія, а разом із нею і церковна дипломатія, може відігравати унікальну роль⁶².

На практиці «м'яка сила» є потужним засобом просування національних інтересів. Провідні країни світу, використовуючи свої ресурси, розвинену інфраструктуру та глобальні інституції, спрямовують цей інструмент для формування прихильного ставлення до власних ідеалів і стандартів. Це включає дипломатію, маніпулятивний вплив через ЗМІ, освітні програми, культурні проекти та навіть залучення релігійних рухів. У цьому контексті Церква і сакральне мистецтво можуть відігравати важливу роль, адже вони мають потужний потенціал для встановлення довіри та формування ціннісного дискурсу.

Церковна дипломатія як складова «м'якої сили» стає важливим інструментом у боротьбі за серця й уми людей. Через мистецтво, релігійні практики, освітні та культурні ініціативи Церква може впливати на формування моральних орієнтирів, сприяти міжкультурному діалогу і навіть пом'якшувати політичні конфлікти. Наприклад, виставки сакрального мистецтва, міжнародні форуми, присвячені духовності, чи освітні програми на базі церковних

⁶² Ціватий В. Публічна дипломатія: традиції, тренди, та виклики (досвід і пріоритети для України). *Зовнішні справи*. 2014. № 6. С. 32-36.

інституцій здатні будувати мости між культурами, які сприймаються як надійні та автентичні, завдяки їхній глибокій моральній основі⁶³.

Однак важливо врахувати, що у глобальному масштабі «м'яка сила» не є рівнодоступною для всіх. Провідні держави, володіючи значними фінансовими та технологічними ресурсами, мають значну перевагу у просуванні своїх ідей. У цьому контексті для менших країн і церковних організацій важливо використовувати свою культурну унікальність як ключовий ресурс. Наприклад, українське сакральне мистецтво, багата історія іконопису та глибока духовна спадщина можуть стати ефективним засобом культурної дипломатії, що демонструє світу унікальні аспекти нашої національної ідентичності.

Використання церковної дипломатії також має етичний вимір. У той час як деякі держави використовують МС для прихованих маніпуляцій, церква, орієнтуючись на істину та духовність, може стати джерелом автентичного діалогу та справжнього співробітництва. Наприклад, співпраця у форматі міжконфесійного діалогу або миротворчі ініціативи на основі релігійних цінностей можуть не лише знижувати напруженість, але й сприяти взаєморозумінню між народами.

Таким чином, «м'яка сила» в контексті церковної дипломатії і сакрального мистецтва – це не лише механізм політичного впливу, але й інструмент побудови морально відповідального суспільства, яке здатне протистояти маніпуляціям і глобальним викликам. Церква через свою культуру, мистецтво і традиції може стати важливим голосом у міжнародному діалозі, представляючи альтернативу агресивним чи маніпулятивним формам впливу⁶⁴.

⁶³ Тищенко-Тишковець О. М. Практичні й теоретичні передумови виникнення публічної дипломатії як форми «м'якої сили» у системі зовнішньої політики держави. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Київ: Вид-во ІМВ, 2010. Вип. 94. Ч. I. С. 112-113.

⁶⁴ Ціватий В. Публічна дипломатія: традиції, тренди, та виклики (досвід і пріоритети для України). *Зовнішні справи*. 2014. № 6. С. 35-36.

Церковна і мистецька позиція у контексті використання «м'якої сили» (МС) і публічної дипломатії (ПД) відкриває новий вимір роздумів про їхню роль у формуванні суспільної свідомості, підтриманні ідентичності та культурного суверенітету. Виклики, пов'язані з маніпулятивним впливом МС, набувають особливої гостроти в умовах, коли руйнівні практики спрямовані на ерозію цивілізаційної та духовної матриці народів. Втручання у культурний код, підриг довіри до традиційних інституцій і нав'язування чужих цінностей через медійні платформи, освітні програми чи навіть «культурні проекти» може мати наслідком втрату ідентичності та суверенітету.

Церква у цьому контексті постає як одна з небагатьох інституцій, здатних стати оплотом збереження національної ідентичності та духовної цілісності. Сакральне мистецтво, зокрема іконопис, монументальні розписи чи архітектурні форми, відіграють ключову роль у цьому процесі, адже вони не лише формують культурну спадщину, але й є потужними візуальними носіями цінностей і віри. Церковна естетика завжди була виразником духовного багатства народу, і сьогодні вона має потенціал для опору хаотизації суспільної свідомості та розмивання культурного коду.

Приклад використання ПД провідними державами, такими як США чи євроатлантичні структури, демонструє, як культурні інструменти можуть стати засобами трансформації ідентичності на користь певних ідеологій. Водночас, церква, орієнтуючись на традиції й духовні цінності, здатна не лише зберігати унікальність культури, але й використовувати ПД для миротворчих цілей. Організація виставок сакрального мистецтва, міжнародних форумів, присвячених духовності, чи підтримка освітніх програм, що знайомлять з християнською спадщиною, можуть сприяти налагодженню діалогу між культурами та формуванню довіри⁶⁵.

⁶⁵ Ваганова О. В. Роль засобів масової комунікації у процесі глобалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.03. Київ, 2003. С. 13-14.

Проте важливо усвідомлювати, що і сакральне мистецтво, і церковна дипломатія мають залишатися вірними своїй сутності. Вони не повинні перетворюватися на інструменти маніпуляції чи політичного тиску, як це часто відбувається у секулярних структурах. Натомість, церква може пропонувати альтернативну парадигму, що базується на правді, любові до ближнього і духовній свободі. Наприклад, у протистоянні гібридним загрозам, спрямованим на руйнацію суспільних цінностей, вона здатна стати провідником автентичних ідей, що об'єднують народи, а не розділяють їх.

Таким чином, церковна дипломатія й сакральне мистецтво можуть слугувати не лише інструментами захисту культурної спадщини, але й засобами формування нової, етичної моделі МС, яка базується на цінностях спільного блага та духовного зростання. Це важливий урок для сучасного суспільства, що шукає баланс між традицією і модерністю, локальною і глобальною ідентичністю.

«М'яка сила» та церковна дипломатія є важливими складовими сучасних стратегій політичного впливу, які відкривають нові можливості для України на міжнародній арені. Завдяки культурній привабливості, моральним принципам і духовним цінностям ці інструменти сприяють формуванню позитивного іміджу країни, посиленню її суб'єктності та зміцненню позицій у глобальному діалозі.

Церковна дипломатія, використовуючи мережі релігійних організацій і духовний авторитет, створює умови для міжкультурного порозуміння та сприяє консолідації українських інтересів за кордоном. У взаємодії з концепцією «м'якої сили» вона може вирішувати складні геополітичні завдання, формуючи довіру, солідарність і підтримку з боку міжнародної спільноти. Проте реалізація цього потенціалу потребує узгодженої стратегії, яка враховує виклики сучасності та уникає політизації релігії. Лише гармонійне поєднання культурної дипломатії, духовної автентичності та національних інтересів дозволить

ефективно використовувати ці інструменти для зміцнення безпеки та міжнародного впливу України.

Отже, «м'яка сила» і церковна дипломатія виступають не лише засобами культурного діалогу, але й механізмами, що допомагають Україні захищати свої інтереси, створювати нові партнерства та утверджувати власну ідентичність у глобальному світі.

3.3. «Дизайн думки» або як привернути увагу вірян до Церкви

У сучасному світі, де швидкість інформаційних потоків і технологічні інновації формують нові реалії комунікації, церква стоїть перед викликом переосмислення своїх підходів до взаємодії з вірянами. Суспільство, особливо молодь, все частіше шукає відповіді на духовні питання в індивідуалістичних чи альтернативних формах, відсуваючи традиційні релігійні структури на другий план. У цьому контексті концепція «дизайну думки» (*design thinking*) може стати ефективним інструментом для церкви, щоб осучаснити методи залучення вірян, залишаючись при цьому вірною своїм канонічним засадам.

«Дизайн думки» – це методологія вирішення проблем, орієнтована на людину. Вона передбачає розуміння потреб аудиторії, креативний пошук рішень і тестування інновацій. Для церкви цей підхід дозволяє створити сучасні формати комунікації, враховуючи реалії, в яких живуть віряни. Мова йде не лише про використання цифрових технологій, але й про глибше усвідомлення духовних, соціальних і психологічних потреб сучасної людини.

Насамперед необхідно дослідити, чим живе сучасна людина, які її потреби, страхи та сподівання. Наприклад, молодь може прагнути знайти відповіді на питання сенсу життя у контексті глобальних викликів, таких як екологічні

проблеми чи соціальна нерівність. Церква має шукати шляхи, як говорити про віру через ці теми, залишаючи євангельське послання в центрі уваги.

Віртуальні богослужіння, подкасти, інтерактивні додатки та соціальні мережі можуть стати платформами для розширення церковного впливу. Використання візуальної музики та мистецтва дозволяє передати глибокі духовні істини у формі, що буде зрозумілою для сучасної аудиторії. Замість односторонньої комунікації церква може створювати інтерактивні формати спілкування – наприклад, молодіжні дискусійні клуби, арт-простори чи волонтерські ініціативи. Це не лише привертає людей, але й допомагає інтегрувати їх у життя громади⁶⁶.

Духовність – це завжди особистий і глибокий досвід. Церква може приділяти більше уваги створенню середовища, яке сприяє молитві, медитації та осмисленню. Наприклад, залучення сучасного сакрального мистецтва або музики, що резонують із внутрішнім світом людини. Впровадження принципів «дизайну думки» потребує балансу між інноваційністю та збереженням церковних традицій. Надмірне захоплення сучасними підходами може розмити сакральність, але їхнє розумне інтегрування здатне оновити форми, залишивши незмінним зміст.

Деякі церкви вже демонструють успішні моделі цього підходу. Наприклад, створення інтерактивних музеїв Біблії, онлайн-курсів з основ християнської віри або організація мистецьких фестивалів на релігійну тематику стали прикладами того, як можна досягти сучасної мови спілкування, не втрачаючи глибинного духовного змісту.

Таким чином, «дизайн думки» стає для церкви інструментом оновлення, що дозволяє ефективніше привертати увагу вірян, пропонуючи їм новий спосіб зустрічі з Богом. У цьому процесі головне завдання – зберегти автентичність

⁶⁶ Удріс Н. С. Дизайн-мислення та дизайн-менеджмент (нові парадигми інноваційного ведення бізнесу). Упаковка. 2012. № 6. С. 57-58.

духовного послання, зробивши його доступним і зрозумілим для людей сучасності⁶⁷.

У житті кожної людини важливим є не лише те, як вона виглядає зовні, а й те, що відбувається в її внутрішньому світі. Часто зовнішність стає окремим елементом, який формує імідж – той образ, що вирізняє людину через її поведінку, одяг, аксесуари чи навіть зачіску. Водночас внутрішній світ, або есенція, сприймається як щось особисте, унікальне та невидиме, що належить лише цій людині. Але така дихотомія не відображає всієї глибини сутності людини. Є аспекти її особистості, які важко описати словами чи чітко окреслити – це приховані виміри душі, її самотність і те, що робить кожну людину неповторною.

У контексті сучасного церковного життя й мистецтва ця проблема набуває нового звучання. У світі, який постійно змінюється і наповнений інформаційним шумом, важливо створювати чіткий і зрозумілий «дизайн думки» – систему, яка допоможе формувати позицію, здатну зацікавити, надихнути і спрямувати інших до духовних пошуків. Сьогодні це не просто потреба, а необхідність: ми живемо у світі симуляцій, швидкоплинності та ризиків, де без чіткої ідентичності можна легко втратити себе.

Для Церкви створення такого «дизайну думки» означає вміння доносити вічні істини через актуальні форми. Подібно до того, як художник обирає кольори для картини, сучасна Церква має працювати над палітрою своїх ідей, засобів вираження та комунікацій. Це включає використання мистецтва, музики, архітектури й слова для передачі глибоких духовних сенсів. Наприклад, сучасне сакральне мистецтво може не лише прикрашати храми, але й слугувати своєрідним «кодом» для розкриття істин віри. Водночас важливу роль відіграє і спосіб комунікації з вірянами: створення такого змісту, який буде простим, але

⁶⁷ Beckman S. Barry M. Innovation as a learning process: Embedding design thinking. *California management review*. 2007, 50. № 1. P. 30-35.

водночас глибоким, близьким і зрозумілим для людей різного віку та рівня освіти.

«Дизайн думки» – це про створення духовного орієнтиру в умовах хаосу. Це вміння говорити про Бога мовою сучасності, але збереження вірності суті віри. У цьому процесі важливо не просто повторювати звичні істини, а переосмислювати їх у новому світлі, щоб вони залишалися актуальними для кожного покоління. Таким чином, Церква здатна не лише привертати увагу, але й допомагати людям знаходити себе, свій шлях і, зрештою, Бога⁶⁸.

Такий підхід до формування «дизайну думки» не лише робить Церкву ближчою до сучасної людини, але й допомагає їй відповідати на актуальні виклики суспільства. У світі, де інформаційні потоки постійно зростають, важливо не загубитися в надлишку контенту, не піддатися поверхневому сприйняттю життя. Церква має стати простором, де людина може зупинитися, осмислити себе і знайти відповіді на найважливіші питання свого буття.

Сакральне мистецтво відіграє у цьому ключову роль. Це не лише краса храму чи естетичний елемент богослужіння. Сакральне мистецтво – це мова символів, яка допомагає людині зрозуміти невидиме через видиме. Наприклад, ікона – це не просто зображення, а «вікно» до Небесного. Архітектура храму – це не просто будівля, а простір, де людина зустрічається з Богом. Сучасне церковне мистецтво має знаходити нові форми вираження, які відповідатимуть духу часу, але залишатимуться вірними традиції.

Крім того, важливою складовою «дизайну думки» є комунікація. У добу цифрових технологій Церква повинна використовувати всі доступні засоби для поширення своєї місії: соціальні мережі, відеоконтент, подкасти, інтерактивні лекції та конференції. Це не просто «мода» чи спосіб бути на слуху. Це можливість увійти в простір, де живе сучасна людина, і стати частиною її

⁶⁸ Beckman S. Barry M. Innovation as a learning process: Embedding design thinking. *California management review*. 2007, 50. № 1. P. 35-37.

повсякденного життя. Але важливо пам'ятати, що форма не повинна переважати над змістом. Слова Церкви мають залишатися чесними, правдивими і такими, що несуть життя.

«Дизайн думки» – це також про спільноту. Люди шукають не лише сенси, але й підтримку, теплоту, співпереживання. Церква покликана бути не тільки місцем молитви, але й простором, де кожен може знайти розуміння і прийняття. У сучасному світі, який часто є відчуженим і холодним, це особливо важливо. Через мистецтво, богослужіння, навчання і спільноту Церква має формувати образ, який говорить: «Тут ви знайдете любов і правду».

Таким чином, «дизайн думки» – це стратегія, яка допомагає Церкві бути актуальною, впливовою і здатною досягати сердець людей. Це про творчий підхід до передачі вічних істин, про відкритість до діалогу зі світом і про вірність своїй місії – вести людину до Бога.

Дизайн-мислення — це спосіб створення інновацій, орієнтованих на людину. У церковному контексті воно може стати інструментом для розв'язання проблем, таких як дистанція між вірянами та Церквою. Його застосування дозволяє адаптувати церковне життя до сучасних потреб, зберігаючи глибину і сутність традицій.

Етапи дизайн-мислення в церковному контексті

1. *Розуміння*. Цей етап передбачає аналіз потреб і очікувань вірян. Наприклад, для молоді важливо, щоб церковне спілкування було щирим і відкритим, а літургія — доступною для розуміння. Дослідження думок та опитування парафіян допомагають виявити ключові проблеми.
2. *Фокус*. Визначення головної проблеми. Якщо, наприклад, виявлено, що люди не розуміють суті богослужіння, слід зосередитися саме на цій проблемі, пояснюючи його зміст у доступній формі або впроваджуючи навчальні ініціативи.

3. *Генерація ідей.* На цьому етапі розробляються конкретні ідеї для вирішення проблеми. Наприклад, створення сучасних мультимедійних презентацій про богослужіння, запуск подкастів чи організація відкритих дискусій на тему віри.
4. *Прототипування.* Створюються перші спроби реалізації. Наприклад, організовується тестова зустріч з молоддю або проводиться пробний захід, спрямований на популяризацію храму через мистецтво.
5. *Тестування.* Перевіряється ефективність запропонованих рішень. Реакція парафіян на нові ініціативи дає змогу оцінити, чи відповідають вони їхнім очікуванням, і в разі потреби внести корективи.

Емпатія, як важлива складова дизайн-мислення, допомагає відчувати проблеми інших. Евристичний підхід сприяє пошуку нестандартних рішень, які враховують потреби людей, їхній спосіб життя та сприйняття віри.

Таким чином, Церква, застосовуючи сучасні підходи, може зберігати автентичність і водночас бути ближчою до сучасної людини. Концепція «дизайну думки» відкриває перед церквою нові можливості для залучення вірян і переосмислення форматів своєї присутності у сучасному суспільстві. Вона дозволяє церкві краще зрозуміти потреби людей, адаптувати способи комунікації та створити середовище, яке відповідає викликам сучасності, не втрачаючи глибинної суті духовного послання. Застосування цього підходу допомагає зробити церковне життя більш доступним, інтерактивним та емоційно-резонансним, особливо для молодого покоління. Використання інноваційних методів, зокрема цифрових платформ, мистецтва та дискусійних просторів, сприяє зміцненню зв'язку між вірою та повсякденним життям вірян. Проте ефективність «дизайну думки» залежить від здатності церкви дотримуватися балансу між сучасними інструментами та традиційною духовною суттю. Інновації повинні слугувати засобом, а не метою, зберігаючи центральне місце Бога і духовного досвіду у житті вірян.

Сучасний світ, з його швидкими темпами змін, накладає відбиток на всі аспекти людського життя, включаючи сакральне мистецтво та життя Церкви. XXI століття характеризується такими домінантами, як симулятивність, ризомність, непостійність і непевність, що змушує людину шукати власну ідентичність та будувати унікальний чуттєвий апарат для протистояння хаосу інформаційного простору.

У цьому контексті дизайн-мислення стає не лише інструментом для розв'язання творчих і практичних задач, а й важливим методологічним підходом до розуміння сучасного сакрального мистецтва та літургійного життя. Основні принципи дизайн-мислення — розуміння, фокус, ідеї, прототип і тест — можуть бути застосовані до церковного середовища для пошуку шляхів оновлення богослужбової традиції, адаптації до потреб сучасної громади та збереження сакральності.

Емпатія, яка є основою дизайн-мислення, допомагає глибше зрозуміти духовні потреби людей у часи невизначеності⁶⁹. З огляду на це, сучасне сакральне мистецтво має бути не лише виразником віри, але й відповідати внутрішнім пошукам людини, її прагненню до гармонії. Наприклад, іконопис у XXI столітті може використовувати традиційні техніки, але водночас залишатися відкритим до нових форм і матеріалів, які краще передають сучасний досвід зустрічі з Божественним.

Застосування евристичного підходу до сакрального мистецтва дозволяє інтегрувати традиційні мотиви та інноваційні рішення, зберігаючи баланс між спадковістю та новаторством. Як і в дизайн-мисленні, тут важливим є тестування — спроби нових форм у літургійному просторі чи створення інноваційних сакральних об'єктів, які сприяють духовній глибині й одночасно відповідають естетичним запитам сучасності.

⁶⁹ Удріс Н. С. Дизайн-мислення та дизайн-менеджмент (нові парадигми інноваційного ведення бізнесу). Упаковка. 2012. № 6. С. 57-60.

Таким чином, у сучасній Церкві та сакральному мистецтві дизайн-мислення може стати своєрідним мостом між традицією і сучасністю, дозволяючи розкривати нові грані духовності та культури, залишаючи незмінною їхню центральну мету — служіння людині та її шляху до Бога⁷⁰.

Щоб привернути увагу вірян до Церкви, потрібно зробити її простір і діяльність більш близькими, зрозумілими та актуальними для сучасної людини. Церква має залишатися духовним маяком, але водночас реагувати на виклики XXI століття та враховувати зміни у світогляді суспільства.

Ось кілька важливих підходів:

1. *Емпатія та розуміння потреб.* Слухайте людей і намагайтеся зрозуміти їхні реальні запити. Для багатьох сучасних вірян важливо відчувати, що їхній голос почутий. Церква має бути не тільки місцем молитви, а й простором діалогу, підтримки, і навіть відповіді на повсякденні виклики.
2. *Осучаснення богослужінь.* Богослужіння мають зберігати свою глибину й духовність, але це не означає, що вони повинні бути незмінними в формах. Наприклад, пояснення читань, інтерактивні проповіді чи залучення сучасних технологій можуть зробити службу більш зрозумілою та близькою для молоді.
3. *Сакральне мистецтво як міст між традицією та сучасністю.* Ікони, храми, літургійні предмети — це не лише елементи обряду, а й спосіб привернути увагу через естетику. Використання нових форм, кольорів і матеріалів у поєднанні з традиційною символікою може відкрити духовність у несподіваному для людей вигляді.
4. *Соціальна активність.* Церква, яка бере участь у суспільному житті, допомагає нужденним і підтримує освітні проекти, стає ближчою до

⁷⁰ Удріс Н. С. Дизайн-мислення та дизайн-менеджмент (нові парадигми інноваційного ведення бізнесу).

Упаковка. 2012. № 6. С. 57-60.

людей. Волонтерські ініціативи, екологічні акції чи навіть відкриті дискусії на актуальні теми — це спосіб залучення нових вірян.

5. *Тепле прийняття та особиста залученість.* У Церкві кожна людина має відчутти себе частиною спільноти. Привітність, готовність відповісти на запитання, навіть просто теплий погляд чи слово можуть мати величезний вплив.
6. *Духовна освіта та медійність.* Через соціальні мережі, блоги, YouTube-канали або подкасти Церква може пояснювати свої традиції, говорити про духовність, торкатися питань, які хвилюють людей. Це особливо важливо для молодого покоління, яке часто черпає знання саме з онлайн-простору.
7. *Відповідь на виклики часу.* Люди шукають відповідей на складні питання: як зберігати мир у собі в час кризи, де знайти сенс у світі змін, як не втратити духовність у метушні. Церква, яка готова давати щирі, осмислені відповіді, стає авторитетною та цікавою⁷¹.

Привернути увагу вірян — це не просто маркетинг чи зовнішні ефекти. Це про те, щоб Церква залишалася живою спільнотою, яка несе в світ любов, світло й надію, даруючи людям можливість побачити Бога в їхньому житті.

Щоб привернути увагу вірян до Церкви, важливо зробити її місцем, де людина відчуває себе почутою, потрібною і зрозумілою. Сучасний світ часто відволікає нас від духовності, але саме Церква може стати тим островцем спокою і підтримки, який шукають багато людей.

По-перше, треба створити теплу атмосферу. Привітність і відкритість духовенства мають велике значення. Кожен, хто заходить до храму, повинен відчувати, що його раді бачити, незалежно від того, як часто він приходить чи наскільки глибока його віра.

⁷¹ Beckman S. Barry M. Innovation as a learning process: Embedding design thinking. *California management review*. 2007, 50. № 1. P. 25-56.

По-друге, важливо, щоб богослужіння були зрозумілими і близькими до життя людей. Мова проповідей має бути простою, але змістовною, а тексти, які читаються під час служби, можна пояснювати, щоб вони ставали доступнішими для розуміння.

По-третє, потрібно активно працювати з молоддю. Це можна зробити через організацію цікавих заходів, освітніх програм або навіть через соцмережі. Молодь любить сучасний підхід, і Церква може використовувати технології, щоб залишатися актуальною.

І найголовніше – Церква повинна бути живою спільнотою. Це місце, де люди не лише моляться, а й знаходять друзів, спілкуються, допомагають один одному. Саме така спільнота буде притягувати людей, бо в ній є те, чого не вистачає в сучасному світі, – щирість, турбота і любов.

Отже, «дизайн думки» є перспективним методом оновлення церковного служіння, яке дозволяє знайти нові шляхи для розмови зі світом, залучення нових поколінь до віри та поглиблення духовного життя громади.

Висновки III розділу.

1. Культура і духовність відіграють ключову роль у формуванні національної ідентичності, що є основою інформаційної безпеки. Спрямована робота цього сектору допомагає протистояти дезінформації та маніпуляціям, які можуть підривати суспільну стабільність. Залучення культурного та духовного потенціалу до просвітницької діяльності сприяє зміцненню патріотизму, формуванню критичного мислення і об'єднанню громади на основі спільних цінностей.
2. Церква є важливим інструментом «м'якої сили», оскільки впливає на духовний стан суспільства та формує моральні орієнтири. Церковна

дипломатія може виступати посередником у конфліктах, зміцнювати міжнародні відносини та сприяти культурному обміну. Її роль особливо важлива в умовах сучасного глобалізованого світу, де духовні цінності стають вагомою протиположністю політичним маніпуляціям і агресії.

3. Привернення уваги до Церкви в сучасних умовах вимагає творчого і стратегічного підходу. Концепція «дизайну думки» пропонує шукати інноваційні рішення, орієнтовані на потреби людини. Це включає створення відкритої і комфортної атмосфери, використання сучасних технологій, актуалізацію богослужінь та проповідей, а також активну участь у соціальному житті. Важливою складовою є емпатія, яка допомагає Церкві залишатися близькою до людей і відповідати їхнім запитам.

Отже, поєднання зусиль культурного та духовного секторів, ефективне використання церковної дипломатії та впровадження інноваційних підходів у діяльність Церкви здатні не лише посилити інформаційну безпеку України, а й створити сильну моральну основу для суспільства. Це сприяє гармонії, єдності та духовному збагаченню народу в умовах глобальних викликів.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі вперше здійснено комплексний аналіз використання сакрального мистецтва в цифровому віці, що стало важливим кроком у розумінні взаємодії традиційних релігійних форм і новітніх технологій. Дослідження показало, як інноваційні технології змінюють не тільки сприйняття сакральних образів, але й сам процес їх використання в церковному контексті.

Одним з основних висновків є те, що нові формати і технології (від цифрових медіа до інтерактивних мобільних додатків) значно впливають на сприйняття сакральних виразів, роблячи їх доступнішими та залучаючи нові аудиторії. Це дозволяє сучасній Церкві залишатися актуальною, взаємодіючи з молоддю та іншими верствами населення через канали, які вже є звичними для них. Технології, у свою чергу, сприяють не лише збереженню традиційних релігійних практик, а й їх трансформації відповідно до сучасних вимог.

Окремо варто відзначити вплив технологій на проведення релігійних обрядів та зміну в сприйнятті літургійного досвіду. Віртуальні обряди, стрімінг богослужінь та використання цифрових ресурсів у богословській освіті стають важливими складовими сучасної релігійної практики, надаючи нові можливості для вірян та священнослужителів. Однак, такі зміни потребують глибокого осмислення, аби зберегти автентичність літургії в умовах технологічних інновацій.

Також було вперше досліджено культурні та соціальні вияви інтерактивності в релігійному житті, що є відображенням ширших змін у суспільстві, де цифрові технології проникають у всі сфери життя. Інтерактивні елементи у релігійному контексті (онлайн-церкви, цифрові біблії, інтерактивні

молитовники) дозволяють вірянам активніше брати участь у духовних практиках, сприяючи створенню нового формату спільноти.

Загалом, робота висвітлює взаємозв'язки між сучасними культурними та соціальними тенденціями та використанням сакральних образів, що дозволяє краще зрозуміти процеси адаптації релігійної культури до цифрової реальності. Ці зміни відкривають нові горизонти для розвитку релігійного мистецтва та обрядовості в умовах глобалізації та технологічного прогресу, створюючи нові можливості для духовного зростання та комунікації.

У ході магістерського дослідження вдалося виявити важливі аспекти, які стосуються сучасної ролі Церкви в суспільстві. В епоху глобальних змін та викликів Церква стає не лише духовним, але й соціально-культурним центром, що об'єднує людей навколо спільних цінностей і цілей.

Сучасна комунікація вимагає нових підходів, і Церква успішно адаптує свої стратегії. Використання маркетингу, сакрального мистецтва та цифрових технологій дозволяє їй говорити мовою, зрозумілою різним поколінням. Особливу увагу варто приділити інтерактивним інструментам, таким як мобільні додатки та соціальні мережі, які створюють нові можливості для залучення вірян і поширення духовного змісту.

У реаліях війни релігія стає джерелом сили та натхнення. Мистецтво, народжене в цих умовах, відображає не лише страждання, але й надію, перетворюючи духовність на важливий елемент культури. Церква в цьому контексті виступає не тільки місцем молитви, але й платформою для діалогу, примирення і підтримки.

Ідеї «м'якої сили» та церковної дипломатії відкривають нові горизонти впливу. Духовна дипломатія допомагає не лише вирішувати конфлікти, але й зміцнювати міжнародний авторитет України. Завдяки цим інструментам Церква стає активним гравцем у сфері культурної та інформаційної безпеки, створюючи альтернативу агресивним інформаційним впливам.

Особливий акцент робиться на здатності Церкви привертати увагу до своєї місії через креативні підходи. Концепція «дизайну думки» допомагає зрозуміти, як адаптувати традиційні форми до потреб сучасності, залишаючи незмінним головне — духовну глибину та сенс.

У підсумку Церква в XXI столітті виступає як духовний маяк, що освітлює шлях до гармонії, миру та єдності, водночас відповідаючи на виклики часу інноваційними методами та відкритістю до змін. Її діяльність — це приклад того, як традиція і сучасність можуть ефективно співіснувати, збагачуючи одне одного.

Важливим результатом дослідження стало усвідомлення, що сучасна Церква не може залишатися осторонь суспільних трансформацій. Вона повинна відповідати на виклики глобалізації, цифровізації та змін у соціальній динаміці, не втрачаючи при цьому своєї автентичності. Її сила — у здатності об'єднувати людей, пропонувати моральну основу і формувати позитивний світогляд у часи невизначеності.

Церква виступає платформою для збереження та популяризації культурної спадщини. Сакральне мистецтво, що знаходиться на перетині духовності і культури, сприяє формуванню глибшого розуміння національної ідентичності. Воно не лише прикрашає богослужіння, але й передає ключові духовні цінності, стаючи дієвим інструментом духовного виховання.

В умовах війни роль Церкви значно посилюється. Вона стає місцем, де люди знаходять розраду, надію і підтримку. Духовенство активно бере участь у допомозі постраждалим, організації гуманітарних ініціатив і моральній підтримці військових. Також особливе значення має інтеграція християнських концептів миру та прощення, які допомагають будувати стратегії примирення та відновлення суспільства.

Інформаційна безпека України значною мірою залежить від здатності Церкви бути джерелом правдивої інформації та протистояти маніпуляціям. Її

участь у культурно-просвітницьких проектах, спрямованих на виховання критичного мислення, патріотизму та моральних цінностей, є надзвичайно важливою. Церква може і повинна бути голосом, який закликає до правди і справедливості у світі фейків і пропаганди.

Зрештою, сучасна Церква — це не лише місце для молитви. Це динамічна і впливова інституція, яка відіграє значну роль у культурі, суспільстві та міжнародній арені. Її здатність адаптуватися до нових умов і водночас залишатися вірною своїй місії дозволяє їй бути важливою складовою національного та духовного відродження України.

Продовжуючи, варто зазначити, що Церква в умовах сучасного світу повинна стати не тільки духовним, але й соціальним лідером, який здатен впливати на важливі процеси, що відбуваються в суспільстві. Її роль не обмежується лише традиційними функціями, такими як організація богослужінь чи моральне виховання. Церква має стати активним учасником в суспільних і культурних процесах, а також інститутом, який спонукає до глибшого осмислення проблем і рішень, що стоять перед країною.

У цьому контексті важливо, щоб Церква не лише зберігала свою духовну цілісність, але й була готова до постійних змін і модернізації, щоб залишатися актуальною для сучасних поколінь. Зокрема, вона має бути готова до активного використання новітніх технологій для пропагування своїх цінностей. Від мобільних додатків до створення медіаконтенту, Церква повинна інтегруватися в інформаційний простір таким чином, щоб бути ближчою до своїх прихильників, особливо серед молоді, яка все більше проводить час в онлайн-середовищі.

Крім того, важливо, щоб Церква ставала рушійною силою в процесах культурного і національного відродження. Вона здатна служити не лише духовним орієнтиром, але й каталізатором для розвитку культурних ініціатив, підтримки національних традицій, збереження та популяризації культурної

спадщини. В умовах глобалізації, коли культурні ідентичності стикаються з іншими світами і системами, Церква може стати тим фактором, який допомагає зберегти ідентичність, одночасно відкриваючи нові горизонти для міжкультурного діалогу.

Незважаючи на численні виклики, які ставить перед Церквою сучасний світ, її місія не змінюється — вона продовжує бути не лише опорою для вірян, але й важливим соціальним інститутом. Важливість її участі в миротворчих процесах, допомоги постраждалим від конфліктів, а також у формуванні нових моральних орієнтирів в умовах війни і глобальних змін є незаперечною. Таким чином, Церква, реагуючи на виклики часу, має потенціал бути потужним фактором не тільки духовного, але й соціального та культурного розвитку.

Отже, можна зробити висновок, що Церква в XXI столітті повинна стати більш відкритою та гнучкою інституцією, яка здатна адаптуватися до змін і сучасних потреб суспільства. Вона повинна ефективно використовувати новітні технології, маркетингові стратегії та інноваційні підходи для комунікації зі своїми прихильниками, забезпечуючи тим самим не лише духовну підтримку, а й важливу культурну та соціальну роль. В умовах глобалізації, війни та політичної нестабільності Церква має бути моральним орієнтиром для суспільства, сприяючи збереженню національних і духовних цінностей.

Церква повинна також залишатися важливим гравцем на міжнародній арені, використовуючи свою силу як «м'якої сили» для сприяння миротворчим процесам і підтримки дипломатичних відносин. Її здатність об'єднувати людей через спільні цінності, а також адаптувати традиційні форми до нових реалій дозволяє їй не тільки зберігати свою релевантність, але й посилювати роль у розвитку національної ідентичності та культурної спадщини.

Таким чином, Церква в майбутньому має потенціал стати ще більш інтегрованою в суспільні процеси, поєднуючи духовні, культурні та соціальні

функції, що дозволить їй зберігати вплив і залишатися важливим чинником у зміцненні національної безпеки та стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Бог між нами». Альбом-каталог кураторського проєкту. / Упоряд. В.Твердохліб, В.Козінчук. Івано-Франківськ: Івано-Франківський краєзнавчий музей, 2023. 68 с.
2. «Нескорений Маріуполь»: в Івано-Франківську відкриють міжнародну виставку [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://gkpress.if.ua/neskorenyj-mariupol-v-ivano-frankivsku-vidkryuttmizhnarodnu-vystavku/> (дата звернення: 19.09.2024 р.).
3. «Нові діалоги. Про Любов»: унікальна пам'ятка 18 століття, світлини Нетецького та мурали Стеценка. Дата оновлення: 25.04.2024. URL: <https://pik.net.ua/2024/04/25/novi-dialogy-pro-lyubov-unikalna-pam-yatka-18-stolittya-svitlyny-netetskogo-ta-muraly-stetsyuka-foto/> (дата звернення: 09.05.2024).
4. Акимов Д. И. Социальный маркетинг и социальная сфера общества : монография. Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2010. 207 с.
5. Асатурян Н., Яців Д. В Івано-Франківську до річниці визволення Херсона відкрили виставку відеоінтерв'ю та світлин з деокупованого міста [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://suspilne.media/615225-v-ivano-frankivsku-do-dna-vizvolenna-hersona-vidkrili-vistavku-videointervu-tasvitlin-z-deokupovanogo-mista/> (дата звернення: 22.09.2024 р.).
6. Борисова Т.М. Маркетинг некомерційних організацій у розрізі сфер діяльності: теорія і практика: Монографія. Тернопіль: Астон, 2015. 284 с.

7. Ваганова О. В. Роль засобів масової комунікації у процесі глобалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.03. Київ, 2003. 16 с.
8. Василюк А., Мельникова Н. Комп'ютерна графіка: навч. посіб. для студентів напряму підгот. 6.040303 «Систем. аналіз». Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2016. 308 с.
9. Виставку під назвою «Нескорений Маріуполь» презентували 23 липня в Івано-Франківську у Музеї мистецтв Прикарпаття. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.golos.if.ua/2022/07/23/u-frankivsku-prezentovali-vistavku-kartin-neskoreniy-mariupol-foto/> (дата звернення: 19.09.2024 р.).
- 10.Владимір І. Спільноти: новий мобільний додаток УГКЦ. Дата оновлення: 22.04.2019. URL: <https://dyvensvit.org/novyny/1020882/> / (дата звернення: 11.05.2024).
- 11.Галась, М. О. Аналітичний звіт за результатами дослідження Аналіз спектру послуг, які надаються релігійними організаціями різних конфесій у сфері профілактики та контролю за ВІЛ/СНІД» [Текст]. Київ: МБФ «Міжнародний альянс з ВІЛ/СНІД в Україні», 2007. 97 с.
- 12.Гусак П. Християнський погляд на війну, мир та самозахист [Електронний ресурс]: Християнин і світ. 2015. Режим доступу : URL: <http://www.xic.com.ua/z-zhyttja/21-problema/156-hrystyjanskyj-pogljad-na-vijnu-myr-ta-samozahyst>. (дата звернення 1.10.2024)
- 13.Дабижа Г. Н. Комп'ютерна графіка та верстка: CorelDRAW, Photoshop, PageMaker. Харків, 2007. 270 с.
- 14.Два виміри присутності Церкви в цифровому світі. Дата оновлення: 08.11.2014. URL: <https://credo.pro/2014/11/125346> / (дата звернення: 11.05.2024).

- 15.Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2014 року (форма № 1) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/doccatalog/document?id=354803>. (дата звернення: 08.05.2024).
- 16.Клименко О. До проблеми вивчення канону в іконописі. *Ант.* 2002. № 7–9. С. 59–64.
- 17.Козінчук В. Р. Емоційно-експресивні та стильові особливості канонічного культового живопису Руси-України XIII–XIV ст. *Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство. Збірник наукових праць.* Київ, 2020. Вип. 42. С. 29–35.
- 18.Козінчук В. Р. Західноєвропейські естетичні мотиви в іконах з колекції Музею мистецтв Прикарпаття. *Християнство – духовна основа українського народу (до 1030–річчя хрещення України-Руси).* Матеріали науково-практичної конференції (Івано-Франківськ, 8 жовтня 2018). Івано-Франківськ. С. 103–112.
- 19.Козінчук В. Р. Зворушлива природа галицьких ікон. *Мистецтво Прикарпаття в соціокультурному просторі України (на пошанування 90-ї річниці від дня народження Михайла Фіголя).* Науковий збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. (Івано-Франківськ, 2017). Івано-Франківськ. С. 158–165.
- 20.Козінчук В. Р. Іконографічний канон у мистецтві: «православна ікона» vs «релігійна картина». *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку.* Науковий збірник. Рівне, 2019. Вип. 32 С. 148–153.
- 21.Козінчук В. Р. Іконографічний канон у світлі українського мистецтва: постановка проблеми. *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку.* Науковий збірник. Рівне, 2019. Вип. 30 С. 108–115.

- 22.Козінчук В. Р. Іконографічний канон як богословський імператив. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич, 2020. Вип. 28. Том 5. С. 116–120.
- Козінчук В. Р. Невизнаний геній Антон Залуський. *Добрий Пастир*. Науковий збірник Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого. Івано-Франківськ, 2014. Вип. 5. С. 304–313.
- 23.Козінчук В. Р. Іконографічні особливості української ікони «Серця Христового»: на межі іконописного візантійського канону та західноєвропейської естетики. *Advances of science :Proceedings of articles the international scientific conference*. (Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 28 вересня 2018). Karlovy Vary–Kyiv. С. 30–34.
- 24.Козінчук В. Р. Іконографічні правила для написання нових ікон на честь святих УГКЦ. *Метрон*. 2016. № 13. С. 141–159.
- 25.Козінчук В. Р. Музей мистецтв Прикарпаття в реаліях нашого часу: виклики сьогодення. *Роль музею у збереженні, реставрації та популяризації культового надбання* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Івано-Франківськ, 8–9 вересня 2015). Івано-Франківськ. С. 165–169.
- 26.Козінчук В. Р. Народні ікони Східного Поділля (за матеріалами виставки з колекції Олександра Чернова). *Народознавчі зошити*. Львів, 2019. № 1 (145). С. 35–40.
- 27.Козінчук В. Р. Особливості формування, історія розвитку іконографічної традиції Прикарпаття та її вплив на релігійне і культурне життя

- Станиславівської / Івано-Франківської єпархії – Івано-Франківської митрополії УГКЦ у 1885–2015 рр. *Добрий Пастир*. Науковий збірник Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого. Івано-Франківськ, 2015. Вип. 7. С. 27–44.
28. Козінчук В. Р. Педагогічні аспекти української канонічної іконографії на межі XVII–XVIII століть. *Народознавчі зошити*. Львів, 2020. № 1 (145). С. 21–26.
29. Козінчук В. Р. Проблеми становлення іконографічного канону у візантійській традиції. *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку*. Науковий збірник. Рівне, 2019. Вип. 33. С. 14–19.
30. Козінчук В. Р. Славетна доба українського козацтва в колекції Музею мистецтв Прикарпаття. *Галич і галицька земля*. Матеріали науково-практичної конференції (Галич, 25 жовтня 2018). Галич. С. 23–32.
31. Козінчук В. Р. Трансформація іконографічного канону на прикладі українських маріологічних ікон типу «Одигітрія» XVIII–XIX століть. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Мистецтвознавство. Тернопіль, 2019. Вип. 41. С. 195–202.
32. Козінчук В. Р. Українська ікона на тлі ренесансно-маньєристичної та бароково-рокайлевої доби. *Карпати: людина, етнос, цивілізація* : збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції «Гошівська обитель у духовному і культурно-історичному житті України: феномен українського греко-католицького чернецтва» до 400-річчя Чину святого Василя Великого. Івано-Франківськ, 2017–2018. Вип. 7–8. С. 264–269.
33. Козінчук В. Р. Формування та еволюція ранньої християнської канонічної

- іконографії в культовому мистецтві першого тисячоліття. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич, 2020. Вип. 27. Том 6. С. 21–25.
34. Козінчук В., Біланич М. Дослідження зображення природи на іконах і образах з колекції Закарпатського обласного краєзнавчого музею ім. Тиводара Легоцького та Музею мистецтв Прикарпаття. *Добрий Пастир*. Науковий збірник Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого. Івано-Франківськ, 2017. Вип. 10–11. С. 152–170.
35. Кравич Д. Універсалізм дизайну як мистецтва ідеї, форми та функції. *Академ-дизайн: Вісник української академії дизайну* (Львів). 2003. № 1. С. 126–144.
36. Креховецький Я. Богослов'я та духовність ікони. Львів: Свічадо, 2005. 194 с.
37. Кухарчук Р. Становлення концепції “справедливої війни” в католицизмі. *Людина і світ*. 2004. № 1. С. 10–15.
38. Лазарева Л. М. Художня комунікація та її особливості в сучасному Інтернет-просторі. *Образотворче мистецтво*, 96-99, 2011.
39. Мобільний додаток «Молитовник УГКЦ». Дата оновлення: 05.03.2015. URL: Мобільний додаток "Молитовник УГКЦ" - ДивенСвіт (dyvensvit.org) / (дата звернення: 11.05.2024).
40. Мухоморова Т. Церква в умовах війни: християнські відповіді на актуальні питання. Ч. 1 [Електронний ресурс] // Релігійно-інформаційна служба України. 22-09-2014. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/exclusive/reportage/57729/> (дата оновлення 01.10.24).

- 41.Павлишин Н. «Маркетинг на служіння місії Церкви»: голови єпархіяльних молодіжних комісій УГКЦ пройшли чергове навчання. Дата оновлення: 11.12.2020. URL: <https://dyvensvit.org/novyny/1027821/> (дата звернення: 09.05.2024).
- 42.Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2658-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 24.11.2024).
- 43.Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 09.01. 2007 р. № 537-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text> (дата звернення: 25.11.2024).
- 44.Пруденко Я. Класичні види мистецтва в епоху новітніх технологій. Art Ukraine. 2014. URL: <https://artukraine.com.ua/a/klasichni-vidi-mistectva-v-epokhu-novitnikh-tekhnologiy-vstup/#.YYJehmBBzIX>. (дата звернення: 09.05.2024).
- 45.Семчинський К. Контroversa теорії справедливої війни в працях філософів та християнських теологів (Аристотель, Св. Августин, Фома Аквінський та ін.) // *Українське релігієзнавство*. 2004. № 29. С. 95–103.
- 46.Семчинський К. Структура та ідейна спрямованість енцикліки папи Іоанна XXIII “*Racem in Terris*” // Науковий вісник Національного аграрного університету. 2003. № 65. С. 123–127.
- 47.Сучасне мистецтво і народна творчість. *Народне мистецтво*. 1999. № 3–4. С. 35-42.
- 48.Тищенко-Тишкова О. М. Практичні й теоретичні передумови виникнення публічної дипломатії як форми «м’якої сили» у системі зовнішньої політики держави. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Київ: Вид-во ІМВ, 2010. Вип. 94. Ч. I. С. 107-113.

- 49.Удріс Н. С. Дизайн-мислення та дизайн-менеджмент (нові парадигми інноваційного ведення бізнесу). *Упаковка*. 2012. № 6. С. 57-60.
- 50.Федорів Ю. Обряди в Українській Католицькій Церкві. Дата оновлення: 10.03.1973. URL: <http://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/obryady-v-ukrajinskij-katolytskij-tserkvi/> (дата звернення: 09.05.2024).
- 51.Характерна малярська манера: у Франківську відкрилася виставка художниці Тетяни Думан [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://kurs.if.ua/society/harakterna-malyarska-manera-u-frankivskuvidekrylasya-vystavka-hudozhnyczy-tetyany-duman/> (дата звернення: 25.09.2024 р.).
- 52.Ціватий В. Публічна дипломатія: традиції, тренди, та виклики (досвід і пріоритети для України). *Зовнішні справи*. 2014. № 6. С. 32-36.
- 53.Ярема Стечик: «Мої справжні справи залишаються невидимими». Дата оновлення: 01.07.2014. URL: <https://gk-press.if.ua/x12769/> (дата звернення: 09.05.2024).
- 54.Beckman S. Barry M. Innovation as a learning process: Embedding design thinking. *California management review*. 2007, 50. № 1. P. 25-56.

ДОДАТКИ

Додаток А.

Рис. 1. Зустріч єпархіальних молодіжних комісій УГКЦ на навчально-формаційній зустрічі на тему «Маркетинг на служіння місії Церкви». 8-9 грудня 2020 року

Рис. 2. Зустріч єпархіальних молодіжних комісій УГКЦ на навчально-формаційній зустрічі на тему «Маркетинг на служіння місії Церкви». 8-9 грудня 2020 року

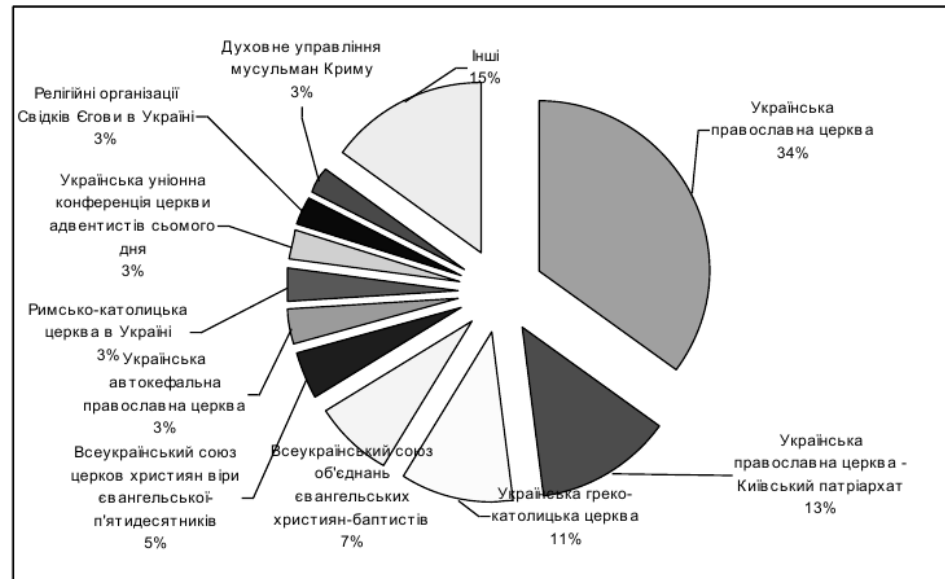

Рис. 3. Структура релігійної мережі України за кількістю церков та релігійних організацій у розрізі віросповідних напрямів (станом на 1.01.2014).

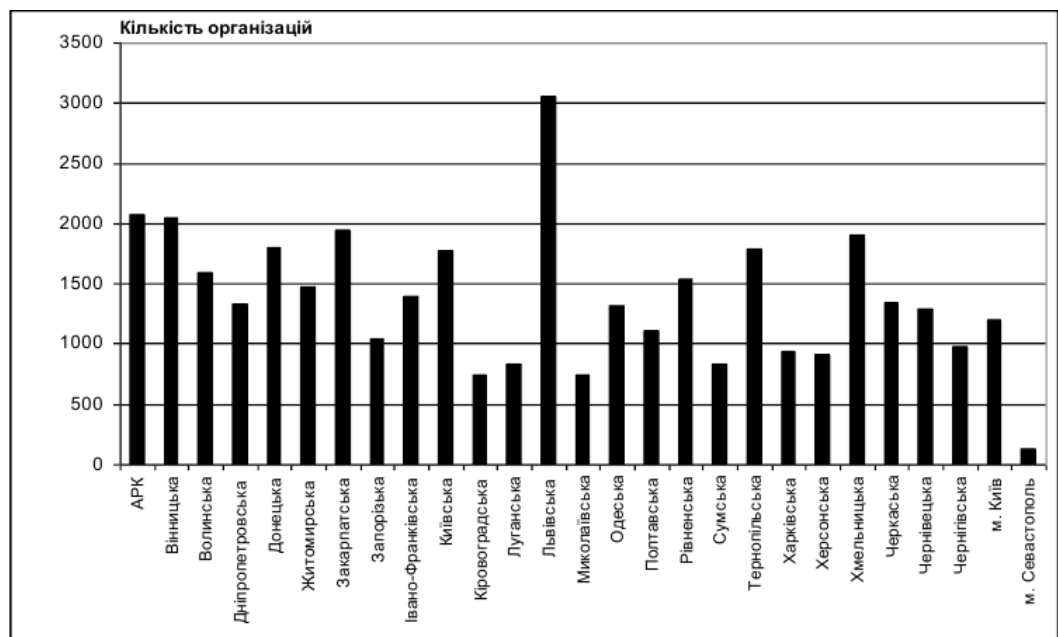

Рис. 4. Релігійна мережа України за кількістю церков та релігійних організацій у розрізі регіонів (станом на 1.01.2014).

Рис. 5. С. Колетник. «Проповідь апостолів».
 Кер. дипл. проекту О.І. Владимірова.
 Київська Державна Академія Декоративно-Прикладного Мистецтва і
 Дизайну імені Михайла Бойчука

Рис. 6. Ярема Стецик – сучасний іконописець, дизайнер, музикант.
 м. Івано-Франківськ, 2024 р.

Рис. 7. «Нові діалоги. Про Любов» в межах 15-річчя проекту «Врятуймо скарби разом». Дискусія про 20 християнських муралів у Франківську які виконав Ярема Стецик

Рис. 8. Мобільний додаток «Молитовник УГКЦ»

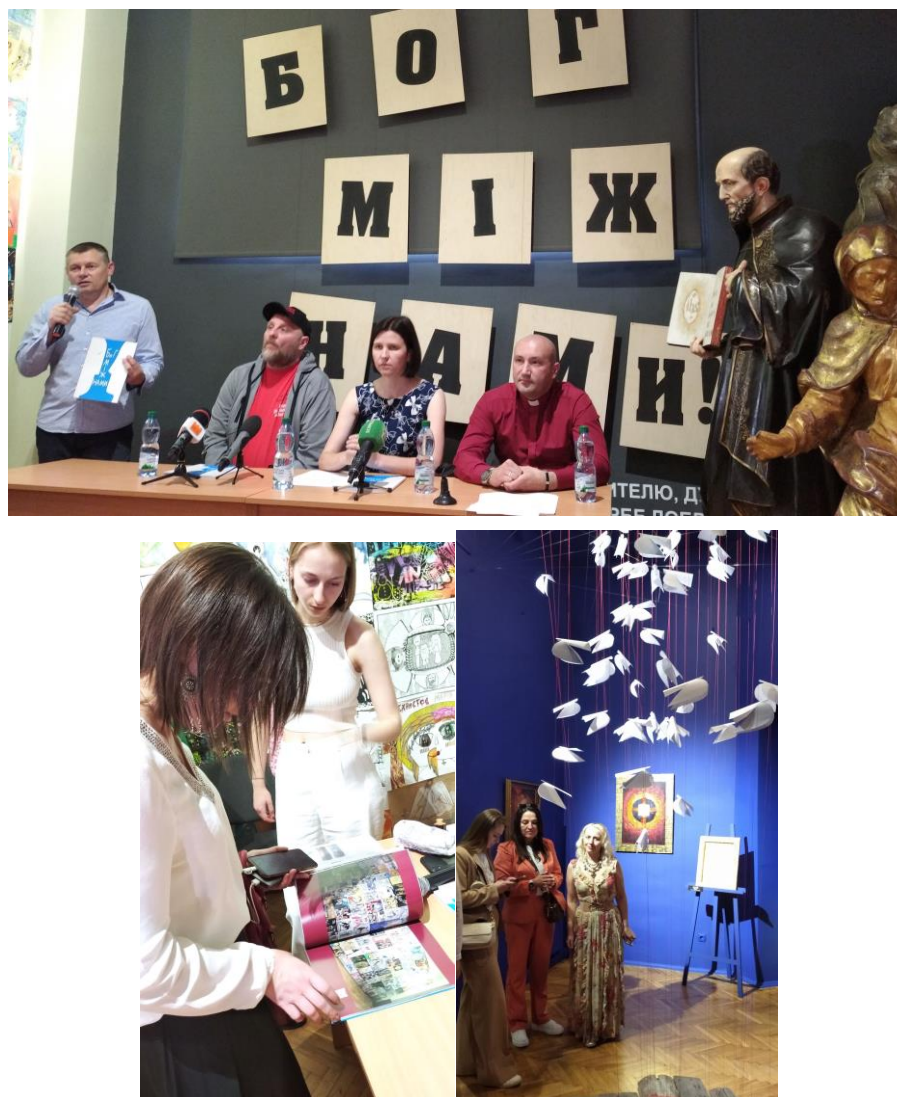

Рис. 1. Арт-проект «БОГ МІЖ НАМИ» Івано-Франківськ. 2023.

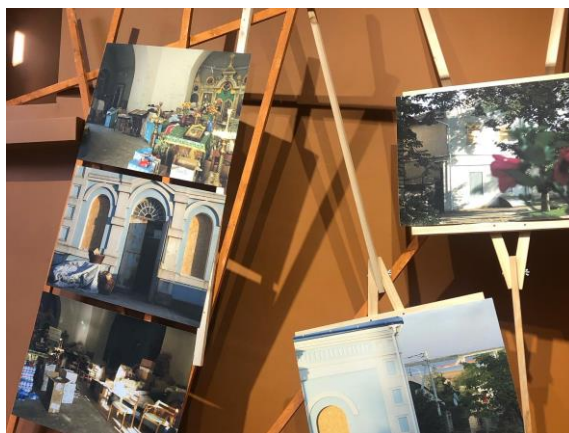

Рис. 2. Виставка «Сакральне – сучасне». Івано-Франківськ. 2023.